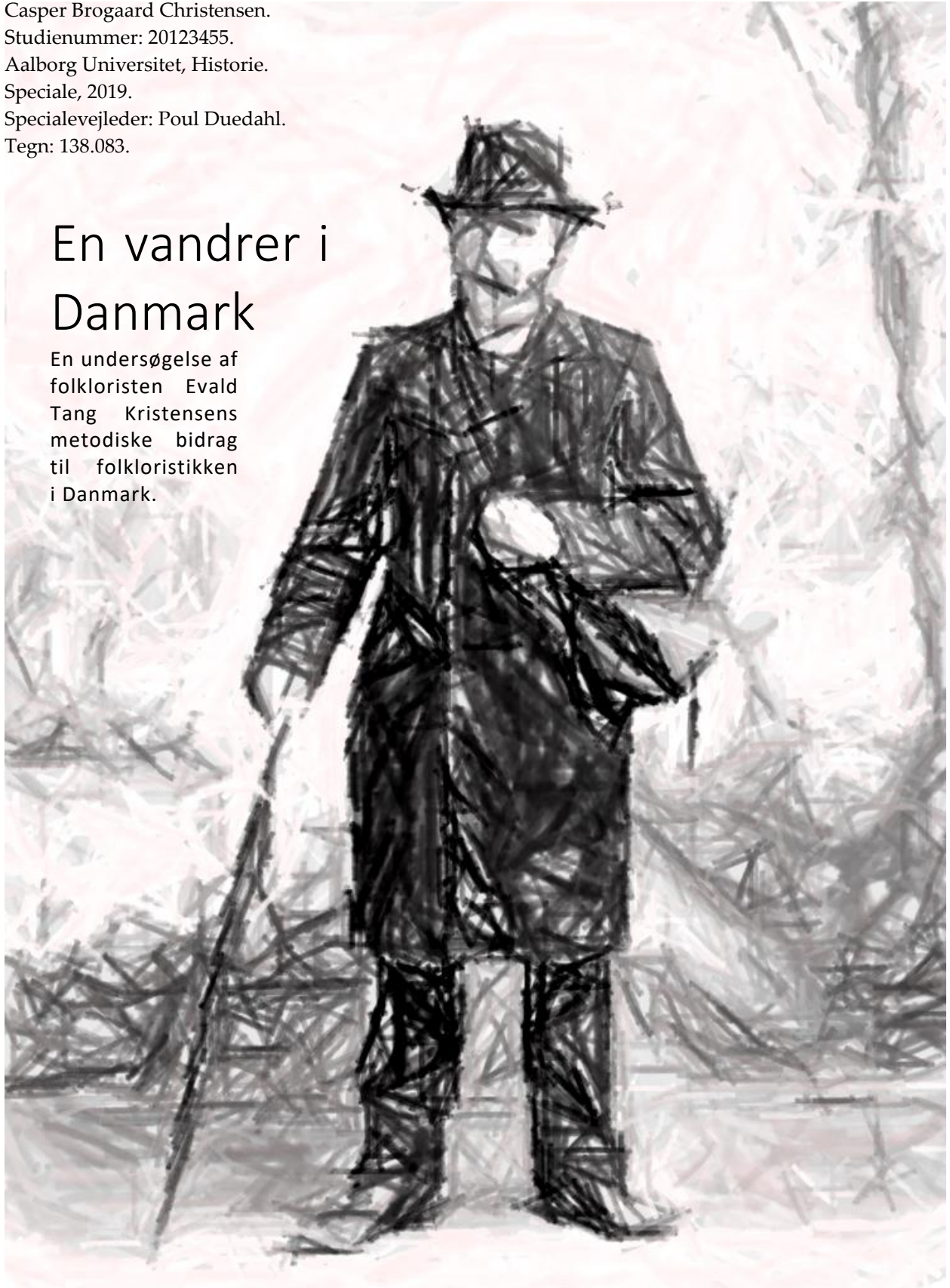

Casper Brogaard Christensen.
Studienummer: 20123455.
Aalborg Universitet, Historie.
Speciale, 2019.
Specialevejleder: Poul Duedahl.
Tegn: 138.083.

En vandrer i Danmark

En undersøgelse af
folkloristen Evald
Tang Kristensens
metodiske bidrag
til folkloristikken
i Danmark.

RESUME

This master thesis focuses on what is probably the world greatest collector of folklore; Evald Tang Kristensen (1843-1929). The thesis seeks to find his methodical contributions to the fieldwork of Danish folkloristics, by which the master thesis takes a hermeneutic historiographic approach in the study of Tang Kristensen's methodological contribution.

When taking in to account the period in time in which his fieldwork and collection of folklore took place, the work he completed and contributed with is considered of a very high quality, especially compared to the standard that we see from others of the time within the field. The interest in folklore saw a rise in throughout all of Europe at the time, as a part of the search for an understanding of the national self in the 19th century. In many ways Germany was a pioneer country in aspects to collecting and publishing of folklore, especially with the Brothers Grimm as the one of the household names even today. The ideas and thoughts found a foothold in Denmark, most famously with N. F. S. Grundtvig and his son Svend Grundtvig, who made it a respectable academic research area at the university of Copenhagen. Tang Kristensen therefore reached out to S. Grundtvig in 1867, to seek advice on how to publish his own collections of folklore. This led Tang Kristensen down a path that in many ways ensured that history knew him for his massive archive of collected folklore. Thus, until very recently the focal point of his career has been his contributions of folklore. His methodological experiences on the other hand had a hard time gaining a foothold in the contemporary academic environment.

One of the key features of Tang Kristensen, was his talent and tenacity by which he organized his fieldwork with long-term stays among the folklore-informants and people from which he learned of and collected these stories. He also used his informant's own network as a stepping stone to expand on his own network of communicators. In this way, Tang Kristensen build up an impressive network of upwards between 6000 and 7000 folklore-informants.

He devised several advices, that by today's standards seems primitive and obvious, but by the standards of the time was innovative in the extraction of cultural knowledge. Tang Kristensen embraced the main school of thought of the time, but throughout his over 60 years in folkloristics, he slowly grew to expand this view and evolved it into an increased focus on the folklores ethnography without breaking completely with the romantic antiquarian view. Furthermore, Tang Kristensen stands out for his thoroughness in writing down the folklore. He did not write notes or a draft. He wrote while the folklore was being presented by the informant. He did this using his own system of shorthand and therefore his vast collection of around 24.000 handwritten pages stands out compared to other collected folklore of the time.

Indholdsfortegnelse

Resume	2
1 Indledning.....	5
1.1 Diskussion af problemstillingens relevans.....	9
1.2 Problemstilling	10
2 Begrebsafklaring.....	11
3 Forskningsoversigt.....	14
4 Metode.....	18
5 Kildepræsentation.....	19
6 Analyse	21
6.1 Folkloristikkens etablering som institution.....	21
Udviklingen af 1800-tallets kongstanke.....	23
Mennesket Evald Tang Kristensen	26
6.2 Tang Kristensens samarbejde med folklorens intellektuelle	28
Svend Grundtvig (1824-1883).....	28
H. F. Feilberg (1831-1921).....	35
Axel Olrik (1864-1917).....	40
Mindreværdsfølelse over for akademikere	42
6.3 Evald Tang Kristensens feltarbejde	45
Tidens fagområde	45
Folkemindernes ophav.....	48
Vekselvirkningen mellem Olrik og Tang Kristensen.....	53
Evald Tang Kristensens indsamlingsteknik og feltarbejde.....	58
6.4 Tiden efter Evald Tang Kristensen	63
7 Konklusion.....	64
8 Litteraturliste	67

1 INDLEDNING

*"Strid på foden skred han frem,
kom fra hav og salte strømme,
Hedens sand var barnets hjem,
Danmarks hæder blev hans drømme."*¹

Således skrev Jeppe Aakjær om Evald Tang Kristensen² i festskriftet i anledningen af hans halvtredsårsdag som folkemindesamler.

Tang Kristensen, der ved flere lejligheder er blevet kaldt for Danmarks største folkemindeindsamler, kom til verden i 1843 i Nørre Bjert, hvad der nu er en forstad til Kolding. Tang Kristensen døde som 86-årig i 1929 i Mølholm nær Vejle som en bitter mand. Tang Kristensen var egentlig landsbyskolelærer, men viede desuden sit liv til indsamlingen af folkeminder. Igennem hele sit indsamlings- og udgivelsesliv forblev Tang Kristensens fokus hos den fattige almue, særligt i området omkring den jyske hede, hvor han indsamlede tidstypiske folkeminder. Den udløsende årsag skete antagelig i forlængelse af en personlig tragedie, hvor den unge 25-årig lærer fra Hammerum sogn fandt en trøst i at indsamle disse gamle folkeminder. Kongstanken i tiden var, at folkeminderne rummede skjulte glimt fra en fjern fælles klasseløs fortid. En forståelsesramme der blev delt af tidens førende akademiske folklorister, herunder Svend Grundtvig (1824-1883) og Axel Olrik³ (1864-1917).

Interessen for folkeminderne udsprang i Europa som en del af søgningen efter en national selvforståelse i 1800-tallet. I Tyskland, hvor Napoleon i 1806 slog den ellers sejrssikre preussiske hær i dobbeltslaget ved Jena og Auerstadt, blev universalromantikken afløst af en patriotisk stemt romantik. Denne patriotiske opblomstring gav tyske Johann Gottfried von Herders universalromantiske teorier og

¹ *Festskrift til Evald Tang Kristensen paa hans halvtredsaarsdag som folkemindesamler den 31. december 1917*, bd. 17 1917, Danmarks Folkeminder 17 (København: Det Schønbergske Forlag, 1917), [s. 9.] Siden er unummeret.

² Herefter Tang Kristensen.

³ Herefter Olrik.

tanker om tidens- og folkeåndens individualitet en nationalromantisk drejning.⁴ Denne drejning skulle få stor betydning for folklorens udtryk fra folkemunde til skrift. I 1767 opfordrede Herder til at optegne viserne, inden de forsvandt udi glemslen. Seks år senere, i 1773, knyttede Herder begrebet *volksleid* til faget, således at *folk* med bibetydning af det naturlige, oprindelige og ægte blev knyttet til de mundtligt overleverede viser. Dermed kunne der nu tales om folkesagn, folketro og folkeeventyr. Denne nye type studie så Herder som et alternativ til den hidtidige tyske fyrstecentreret historieskrivning,⁵ og den gamle antikvariske og humanistiske søgen efter identitet og kontinuitet blev fremadrettet forbundet med en folkelig samt romantisk søgen efter det naturlige, oprindelige og ægte.⁶

I Tyskland, der på mange områder var foregangsland, var nogle af de centrale aktører i denne henseende Jakob og Wilhelm Grimm. Brødrene Grimm samlede og udgav i Herders tids- og folkeånd tyske sagn og eventyr med det formål at "*hæve folkets sunkne mod*".⁷ Ved at indsamle og udgive folkeminderne gav brødrene det tyske folk dets egne skatte tilbage i en ny og forædlet nationalromantisk form. De så, at:

"I disse eventyr ligger gemt urtyske myter, som man har holdt for tabt, men som nu kan bidrage til at grundlægge videnskaben om vor poesis grundlæggelse".⁸

Under pietismen og rationalismen ændredes den tidligere forståelse af folketroens elverfolk, nisser, bjergfolk m.fl. fra at være djævle, til i stedet at være folkets indbildninger. Iveren efter at udrydde dem blev derfor styrket og kan før 1800-tallet observeres i det ofte negativt ladede kildemateriale, der er produceret af repræsentanter

⁴ Iørn Piø, "Svend Grundtvig og hans folkloristiske arbejdsmetode", i *Danske Studier* 1971, bd. 1971 (København: Akademisk Forlag, 1971), s. 92.

⁵ Bjarne Stoklund, "Europæisk etnologi", i *Københavns Universitet: 1479 - 1979; udg. af Københavns Univ. ved 500 års jubilæet. 11: Det filosofiske Fakultet: D. 4, 11* (København: Gads Forl, 1979), s. 54-55.

⁶ Stoklund, s. 55.

⁷ Piø, "Svend Grundtvig og hans folkloristiske arbejdsmetode", s. 92.

⁸ Iørn Piø, *Folkeminder og traditionsforskning*, 2. udg, Dansk historisk Fællesforenings haandbøger (København: København, 1971), s. 15.

for tidens tænkning som for eksempel præster og tidlige historikere. Blandt andet i præsteindberetninger fra før 1817 ses en gennemgående tendens, at sagn, der indeholdte folketrosforestillinger, blev indberettet med et køligt forbehold og ofte med direkte afstandtagen.⁹

En mildere tone anes i Danmark fra 1816, hvor Rasmus Nyerups værk *Almindelig morskabslæsning i Danmark og Norge igjennem Aarhundrede* kan ses som skillelinjen hvorfra der anlægges en mildere tone overfor folkloren.¹⁰ Hvor man tidligere havde søgt at udrydde folkloren, var opfattelsen i 1800-tallet, at almuens erindringer kunne opbevare op imod tusinder af års dådriig fortid helt tilbage til oldtiden og middelalderen. Dette var en del af 1800-tallets forståelse af *folkeminder*¹¹ indtog derfor sammen med romantismens nøglebegreber som naturen, folket og det nationale en central rolle.¹²

I Danmark var N. F. S. Grundtvig (1782-1872) en af sin tids mest centrale og betydeligste personligheder i det danske åndsliv i 1800-tallet, hvor han tilstræbte at forny den danske folkelighed og kristendommen. Grundtvig blev med statsbankerotten i 1813 og afgivelsen af Norge i 1814 en ivrig forkynder, der søgte at vække sin samtid til dåd ved at vise sine landsmænd, hvad nationens forfædre i fordums tider havde opnået. Han stod som en:

"[...] fuldgylldig repræsentant for den nordiske og patriotiske romantik, der i Danmark fik en særlig grobund efter depressionsperioden efter overfaldet på København i 1807 og statsbankerotten 1813.¹³".

Det akademiske studium af folkløse, folkloristikken, blev indført i 1863 i forbindelse med faget Nordisk filologi, hvor sønnen, Svend Grundtvig¹⁴, afholdt den første forelæsning, hvori han definerede faget som:

⁹ Stoklund, "Europæisk etnologi", s. 52-53.

¹⁰ Stoklund, s. 53.

¹¹ Stoklund, s. 49.

¹² Stoklund, s. 54.

¹³ Piø, "Svend Grundtvig og hans folkloristiske arbejds metode", s. 92.

¹⁴ Herefter Grundtvig.

"Videnskaben om det nordiske det nordiske folks hele åndsliv gennem alle tider og i alle ytringsformer, således som dette folks ånd har åbenbaret sig og endnu åbenbare sig både i selve sproget - ordet, logos, åndes umiddelbare udtryk - og i folkets tro og digtning, i dets sædvane og dets hele liv".¹⁵

Grundtvig kan betegnes som faderen til den danske folkemindeforskning, men typisk for perioden indsamlede han ofte ikke selv sine kilder, men modtog derimod beretninger fra sine mange indsamlere rundt i Danmark. En af disse indsamlere var Tang Kristensen, der i 1869 indledte en brevveksling med Grundtvig – en brevveksling, der skulle ende med et fagligt samarbejde mellem de to.

*"Fagligt set tænkte han ud fra en filologisk tradition men Tang Kristensens intense kontakt med informanterne og deres miljøer – som kun få folklorister havde på dette tidspunkt – gjorde, at han nogle gange kom til andre resultater end de hidtil kendte og på den baggrund kunne formulere nye idéer."*¹⁶ Tang Kristensen bevægede sig ind på en sti, hvorfra han kom ud som Danmarks største folkemindeindsamler.¹⁷ Samtidig blev han den person, der nedskrev mest om folkemindernes kontekst og om de meddelere, der fortalte eller sang for ham. Alle befandt de sig som en del af den fattige almue. Tang Kristensen skrev om deres person, deres levevis, deres levestandard, deres boligforhold og generelt om den fattige almues eksistens på landet.

For Tang Kristensen var folkeminderne det væsentligste, alt andet stod i anden række. Over en periode på 60 år indsamlede Tang Kristensen omkring 3000 folkesange, 1000 melodier, 2700 sagn, 2500 pseudoheroiske legender, 25000 legender og

¹⁵ Piø, *Folkeminder og traditionsforskning*, 1971, s. 10.

¹⁶ Palle Ove Christiansen, "I hytterne - Folkemindesamleren Evald Tang Kristensens moderne feltarbejde 1870-1890", *Saga och Sed: Kungl. Gustav Adolfs Akademiens Årsbok 2009* (2009): s. 130.

¹⁷ Else Marie Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, 1. opl (København: Dansk Folkemindesamling, 1984), I.

fortællinger, samt 4500 rim,¹⁸ og udgav 72 bøger i sin levetid.¹⁹

Denne specialeafhandling undersøger Tang Kristensens arbejde med folkeminderne, ud fra et historiografisk hermeneutisk perspektiv og søger at placere Tang Kristensen i landskabet af den danske folkloristik i dens formative periode i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet.

1.1 DISKUSSION AF PROBLEMSTILLINGENS RELEVANS

Tang Kristensens indsamling og arbejdsmetoder regnes for at være af høj kvalitet sammenlignet med 1800-tallets standard indenfor etnografi og folkloristik.²⁰ Ikke desto mindre har der indtil for nyligt ikke været foretaget større studier af Tang Kristensens feltaktivitet eller feltarbejds metode. Der findes dog en række mindre gennemgange, der omhandler Tang Kristensens indsamlingsteknik, blandt andet i Else Marie Kofods *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne* fra 1984. Ligeledes har Bengt Holbek et mindre afsnit i *Interpretation of Fairy Tales: Danish Folklore in a European Perspective*, 1987. Tang Kristensen fik desuden en revitalisering i slutningen af 1970'erne og starten af 1980'erne, hvor blandt andet flere større værker og artikler blev publiceret. Særligt *Foreningen Danmarks Folkeminder* stod for en del af disse udgivelser.²¹

Tang Kristensen har ofte først og fremmest været set som en folkemindeindsamler, der indsamlede store mængder folkeminder i en periode, hvor de hastigt forsvandt, men et egentlig større videnskabeligt studie med en hermanuetisk tilgang af Tang Kristensens liv og virke i samtiden har først for nylig set dagens lys med *Tang Kristensen*

¹⁸ Joan Rockwell, *Evald Tang Kristensen: A Lifelong Adventure in Folklore*, Serie Om Folkekultur (Aalborg: Aalborg University Press, 1982), XXI.

¹⁹ Johannes Evald Tang Kristensen, *Evald Tang Kristensen 1843-1943* (København: Ejnar Munksgaard, 1943), s. 100-103.

²⁰ Christiansen, "I hytterne - Folkemindesamleren Evald Tang Kristensens moderne feltarbejde 1870-1890", s. 101.

²¹ FX Eske Kaufmann Mathiesen, red., *Tyve breve til folkemindesamleren Evald Tang Kristensen* (Copenhagen: Foreningen Danmarks folkeminder, 1983)., Else Marie Kofod og Jens Henrik Koudal, red., *12 X Tang: artikler om den mangesidige Evald Tang Kristensen* (København: Foreningen Danmarks folkeminder, 1993). m.fl.

og tidlig feltforskning i Danmark: National etnografi og folkløse 1850 – 1920, 2013 af Palle Ove Christiansen. Christiansens værk handler om Tang Kristensen og fremvæksten af professionelt feltarbejde i dansk populærkultur. I forlængelse af dette arbejde søger dette speciale at afdække, hvordan Tang Kristensen påvirkede samtidens og eftertidens folkløse med sin indsamlingsteknik.

1.2 PROBLEMSTILLING

Hvad er Evald Tang Kristensens (1843-1929) metodiske bidrag til den danske folkløse?

2 BEGREBSAFKLARING

Indeværende afsnit tjener det formål at indføre læseren i specialets terminologi m.m. for derved at give læseren en dybere forståelse for periodens folkloristik.

Folkeminder:

Folkeminder er en fællesbetegnelse for folkelige trosforestillinger, ritualer, årstidens og livets skikke og fester, eventyr, vandrehistorier, sagn og anden fortælletradition, visetradition, folkeviser, sanglege, rim og remser, gåder og ordsprog, folkemusik og folkedans.²² Ordet *folkeminde* kendes tidligst fra svensk litteraturhistorie fra 1834, og herhjemme i 1861, hvor Grundtvig første gang benyttede betegnelsen.²³ Nogle år senere blev det ligeledes oversat til *folklore* – en sammensætning af det engelske *folk* 'folk' og *lore* 'lære'.²⁴ Betegnelsen slog rod i England, Amerika og store dele af Europa, men ikke for alvor i det skandinaviske sprog, hvor kun afledningerne *folklorist* og *folkloristik* fik rodfæste.²⁵

Folkeminder som begreb har ændret sig siden det første gang blev anvendt. Nu dækker det over nutidens vandrehistorier, gruppenormer, kærlighedsidealiser og fodboldsange.²⁶

Folkeminderne blev opfattet som værende kollektive og anonyme minder. De tilhørte alle, og der eksisterede ingen ophavs personer til folkeminderne, også selvom der nødvendigvis måtte have været virkelige levende personer bag, der fortalte og fremførte dem. Så var det stadig *folket*, der kollektivt blev fremhævet som den egentlige aktør i traditionsoverleveringen.²⁷

²² Iørn Piø, "folkeminder | Gyldendal - Den Store Danske", 26. december 2018.

²³ Piø, *Folkeminder og traditionsforskning*, 1971, s. 9.

²⁴ Piø, "Svend Grundtvig og hans folkloristiske arbejds metode", s. 110.

²⁵ Bengt Holbek, "Folkemindervidenskab", i *Københavns Universitet: 1479 - 1979; udg. af Københavns Univ. ved 500 års jubilæet. 11: Det filosofiske Fakultet: D. 4, 11* (København: Gads Forl, 1979), s. 51.

²⁶ Lene Andersen, "Hvad er et folkeminder? - Det Kongelige Bibliotek", 30. december 2018.

²⁷ Anne Eriksen, *Historie, minne og myte* (Oslo: Pax, 1999), s. 71.

Folkemindevidenskab, senere folkloristik:

Folkloristikken blev første gang indført ved Københavns Universitet i 1863, da Grundtvig blev udnævnt docent i Nordisk Filologi. I samtiden var filologi ligeledes litteraturhistorie, men for Grundtvig var det en nationalt-folkelig åndshistorie.

En fagafgrænsning er usikker og veksler stærkt efter tid og sted. I folkemindevidenskabens barndomsår, som denne specialeafhandling befinder sig i, var der en udefinerbar vekselvirkning over for fag som, filologi, etnologi, kulturhistorie og kultursociologi. Faget havde i sin formative periode "[...]fundamentale uklarheder i fagets teoretiske profil.",²⁸ hvor både *udvælgelsen* og *indsamlingen* af stof blev bestemt af optegnerens teoretiske udgangspunkt, der ofte var helt uigennemtænkte eller slet ikke bevidst.²⁹ Den metode, der kom til at dominere indsamlingen og studierne i den første lange periode, var den *antikoariske interesse*.³⁰ Hvor oldtidens klassiske kultur kunne genfødes i Sydeuropa, så skulle den nordeuropæiske kultur og oldtid skabes fra bunden.

Som historiefaget fik også folkemindevidenskaben en vigtig rolle i genopbyggelsen af nationen. Skellet mellem historie og folkeminde gjorde, at opgaven var en anden end historiefagets. I folkeminderne var fortiden til stede på en anden måde end i historien. Folkeminderne var folkets minder *om* fortidige forhold samtidig med, at de i sig selv også *var* minder fra fortiden, overvintret i folket siden mytisk tid. Hvor folkeminderne ikke havde sammen anvendelse som historie, så leverede de en bred samlende nationalkultur, også selvom, at de indsamlede folkeminder ofte kom fra minoritetsgrupper, som fx den skriffløse almue. Målet i 1800-tallet var at forme en nationalkultur som kunne virke samlende for alle sociale lag i hele landet.

Folkemindevidenskabens emneafgrænsning bestod af folkelige skikke og fester, folketro og medicin, folkedigtning heri indbefattet viser, sagn, eventyr m.m., folkemusik

²⁸ Holbek, "Folkemindevidenskab", s. 49.

²⁹ Stoklund, "Europæisk etnologi", s. 49.

³⁰ Holbek, "Folkemindevidenskab", s.50.

og dans etc.³¹ Emneområderne kan sammendrages til de åndelige sider af den traditionelle folkekultur, og i folkemindevidenskabens barndomsår fandt man disse primært hos landalmuen. I sidste halvdel af 1900-tallet udvides denne emnekreds, hvor man også forsøgte at distancere sig fra det romantisk-ladet ord, folkemindevidenskab, ved brug af den nyere betegnelse *folkloristik* og *folklore*. Denne vandt udbredelse fra 1920'eren og var en distancering af Grundtvigs romantiske betegnelse, folkeminder, fra 1861.³² I Danmark kendes folkloristikken ligeledes under betegnelser som *folklore*, og *folkeminforskning* samt *folkemindevidenskab*³³. Folkloristik kan sidestilles med indsamling af en særlig form for data.

Metodiske bidrag:

Specialet søger at identificere Tang Kristensens metodiske bidrag til den danske folkloristik. Folkeminderne blev i 1800-tallet institutionaliseret, hvoraf der naturligt forekom løbende faglige ændringer. Disse ændringer kan sidestilles med metodiske bidrag, som derefter kan opdeles i flere kategorier af samtidige metodiske bidrag, hvad end de var en ikke-blivende metodik eller viste sig som langtidsholdbare metodiske bidrag, hvad end de alene henvendte sig til den akademiske verden eller også til de individer, der autodidakt arbejdede med folkeminder.

³¹ Stoklund, "Europæisk etnologi", s. 49.

³² Iørn Piø, "folkloristik | Gyldendal - Den Store Danske", 26. december 2018.

³³ Igennem specialet vil betegnelsen *folkloristik* blive anvendt i dens bredeste betydning.

3 FORSKNINGSOVERSIGT

I det følgende afsnit vil forskningsdiskussionen og hovedværkerne med relevans for problemstillingen indledningsvis blive præsenteret.

Da folkloristen Iørn Piø (1927-1998), dansk folkemindeforsker og arkivar ved Dansk Folkemindesamling, 1961-1997, udgav den stærkt koncentrerede grundbog *Folkeminder og traditionsforskning* i 1966, var udgivelsen det første teoretiske værk siden Grundtvig og Olriks tid. Derfor søgte Piø at introducere "*de væsentlige af de problemstillinger, man møder inden for traditionsforskningen i dag*".³⁴ Senere, i 1971, udkom en udvidet 2. udgave, hvor kapitlet *Folkeminder og Traditionsstof* var "[...] *fuldstændig omarbejdet*".³⁵ Bogen er en indførbog til folkemindeforskningen, og den intenderede målgruppe var lokalhistorikeren, der således kunne drage nytte af folkloristikken i deres fremstillinger via indførelsen i folkloristisk historie, metode og teorier. Herudover indeholdt værket en generel diskussion af folkemindevidenskabens berettigelse som en videnskab.³⁶ I værket er Piø en klar forkynder for en ændring af navnet og den dertilhørende definition. I stedet for det nationalromantiske navn, folkemindevidenskab, burde det ifølge Piø, hedde traditionsforskning, da folkemindevidenskabens termini bærer en alt for stærk belastning fra de tidligere forskningsmål. Det akademiske fundament som Grundtvig og Olrik lagde, havde nu, små hundrede år efter, ændret sig sammen med betydningen af *folk* og *minde*.³⁷ Piøs værk tjener som en belysning af den akademiske disciplin i 1960'eren og dens tilbageblik på den tidlige folkemindevidenskab i sidste halvdel af 1800-tallet.

I 1965 faldt den australske kulturanthropolog Joan Rockwell tilfældigt over 12 bind af Tang Kristensen i kælderen på Widener biblioteket på Harvard universitet. Dette

³⁴ Iørn Piø, *Folkeminder og traditionsforskning*, 1. udg, Dansk historisk Fællesforenings haandbøger (København: København, 1966), Forord.

³⁵ Ib Gejl, anmeldelse af *Folkeminder og traditionsforskning. 2. forøgede udgave.*, af Iørn Piø, *Historie/Jyske Samlinger* Bind Ny række, nr. 10 (1972): s. 182.

³⁶ Året efter, i 1967, blev Folkemindevidenskab oprettet på Københavns Universitet.

³⁷ Piø, *Folkeminder og traditionsforskning*, 1971, Forord.

tændte en interesse for Tang Kristensen samt et ønske om at viderebringe historien om Tang Kristensen og hans virke på engelsk. Rockwell fandt til hendes store overraskelse, at "...although of course he was known and his books and papers preserved in various archives and museums, was very little regarded."³⁸

Rockwell begyndte arbejdet med bogen *Evald Tang Kristensen – A lifelong adventure in folklore* i 1968, forordet blev skrevet 1978, hvortil bogen udkom i 1982. Dette var i en tid, hvor der igen var en øget interesse for folkeminderne og ikke mindst for Tang Kristensen, særligt i Danmark. Værket er bygget op via Tang Kristensens egne introduktioner, bøger, breve og andet – men hovedsageligt har hun benyttet sig af hans eget erindringsværk *Minder og oplevelser 1-4 (1923-1927)*.³⁹ Rockwells værk er "[...] a compelling narrative, told very fully in his own words or paraphrased from his own accounts."⁴⁰ Men netop dette leder til en metodisk svaghed i kildegrundlaget. Ganske vist har Rockwell benyttet sig af del af det utrykte materiale, der findes hos Dansk Folkemindesamling, men hoveddelen af Rockwells værk bærer præg af blot at være en engelsk genfortælling af Tang Kristensens *Minder og Oplevelser*, skrevet af en aldrende Tang Kristensen. I en dansk samtidig anmeldelse af Rockwell udtrykkes brugen af *Minder og Oplevelser*, at: "Den er det i en sådan grad, at der i meget lange passager snarest er tale om en genfortælling af den, spækket med lange citater og krydret med forfatterens refleksioner og kommentarer."⁴¹

Rockwell mener, at dette er den første fyldestgørende biografi om Tang Kristensen, da Rockwell har stor fokus på personen Tang Kristensen og ikke blot folkemindeindsamlere, "For in cultural anthropology the personal qualifications of the collector are of the highest importance".⁴² Rockwell slutter ofte psykoanalytiske forklaringer

³⁸ Rockwell, *Evald Tang Kristensen*, VII.

³⁹ Holger O. Nygard, anmeldelse af *Evald Tang Kristensen: A Lifelong Adventure in Folklore*, af Joan Rockwell, *The Journal of American Folklore* 97, nr. 383 (marts 1984): s. 75.

⁴⁰ Nygard, s. 75.

⁴¹ Jens Christian Manniche, anmeldelse af, *Joan Rockwell: Evald Tang Kristensen. A Lifelong adventure in folklore. (Aalborg Studies in Folk Culture, No. 5. Aalborg University Press /Danish Folklore Society, 1982). XXXVII + 415 s. 15 (1985), nr. 15 (1985): 331–33. s. 332.*

⁴² Rockwell, *Evald Tang Kristensen*, XIII.

hovedpersonen, Tang Kristensen.⁴³ Med værket søgte Rockwell at udvide en hovedsagelig dansk bevidsthed og opmærksomhed omkring Tang Kristensen og hans arbejde til de engelsksprogede med interesse i folkeminder mm. Anmeldelser af bogen kom da også i flere af internationale folkløve-tidsskrifter. Palle Ove Christiansen antyder dog i *Tang Kristensen og tidlig feltforskning, National etnografi og folkløve 1850-1920*, 2013, at Rockwells bog ikke er blandt de bedste – men at hun dog har udvalgt de centrale citater.⁴⁴ Kofods fyldige forord er dog ganske fornuftigt og bruges derfor informativt i specialet. Ligeledes vil Rockwells tolkninger af Tang Kristensen blive brugt i analysen.

Kort tid efter Rockwells udgivelse udkom Else Marie Kofods *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, 1984. Else Marie Kofod (1951-) er Ph.d. og cand.mag. i dansk og folkloristik og arbejdede i mange år på Dansk Folkemindesamling. *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne* udsprang af hendes dansk-speciale, hvor det intenderede fokus oprindeligt var sagn om bjergfolk, ellefolk og nisser indsamlet af Tang Kristensen, men omkring halvdelen af specialet endte i en analyse af Tang Kristensen. Denne del af specialet blev viderebearbejdet, og udkom i samarbejde med Dansk Folkemindesamling med støtte fra Arthur Christensen og hustrus folkemindesamling samt Det Grundtvig-Olriske legat i 1983. Værket er to-delt i en analytisk del, samt en større kildesamling af ud- og uudgivet materiale fra Dansk Folkemindesamling. Kildesamlingen er inddelt i temaer, men fremstår ellers ubearbejdet af Kofod. Dette speciale anvender en stor del af disse ellers uudgivet kilder.

Flertallet af de akademiske værker om dansk folkloristik og Tang Kristensen kommer fra personer med tilknytning til Dansk Folkemindesamling. Således er dr.phil. Palle Ove Christiansen (1946-) dansk etnolog og kulturhistoriker og tidligere direktør for Dansk Folkemindesamling (2001-2006), og efterfølgende seniorforsker frem til 2014, ingen

⁴³ "Manniche, Joan Rockwell: *Evald Tang Kristensen*," s. 333.

⁴⁴ Palle Ove Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark: National etnografi og folkløve 1850-1920*, Scientia Danica. Series H, Humanistica, 4. Vol. 1 (Copenhagen: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, 2013), s. 8.

undtagelse.⁴⁵ Christiansens enorme værk *Tang Kristensen og tidlig feltforskning*, *National etnografi og folklore 1850-1920*, 2013, er en videnskabelig forsker-biografi, der søger en dybere forståelse for Tang Kristensen og hans mission som folkemindeindsamler, samt hvordan dette blev hans livsarbejde. Den intenderet målgruppe er det akademiske miljø med interesse i Tang Kristensen og hans materiale samt tidens populærkultur.⁴⁶

Christiansens kontekstualisering bygger på bl.a. Tang Kristensens egne udgivelser, dagbøger og breve suppleret med samtidige aviskilder mm. Ydermere inddrager Christiansen brevkorrespondancer mellem Tang Kristensens venner og kollegaer omhandlende Tang Kristensen, hvorved han tillægger sig en mikrohistorisk metode i undersøgelsen af Tang Kristensen. Bogen blev anmeldt i *Journal of American Folklore* sammen med Christiansens mere folkevenlige og storsælgende bog *De forsvundne. Hedens sidste fortællere*, 2011. I sammenstillingen modtager *Tang Kristensen og tidlig feltforskning* dog kritik for at bære præg af en art lænestols-psykologi:

*"While it is important to understand the scholarly traditions of the times in which the collections were established, I am not sure the Tang Kristensen's personal life stories add a lot to folkloric work with the texts he collected."*⁴⁷

Men det er netop med Christiansens holistiske tilgang, at der opstår en dybere forståelse for Tang Kristensen og det liv, han levede i sin samtid – en metodetilgang der også anvendes af andre forskere af Tang Kristensen, bl.a. Timothy R. Tangherlini.⁴⁸ Anmelderen, folkloristen og Ph.D. Hanne Pico Larsen tilslutter sig dog Christiansens tese, at Tang Kristensen med al sandsynlighed var verdens største indsamler af folkeminder, og ydermere var en pioner i at indsamle kontekstuel information af en høj

⁴⁵ "Palle O. Christiansen | Gyldendal - Den Store Danske", Gyldendal - Den Store Danske, 17. oktober 2018.

⁴⁶ Hanne Pico Larsen, anmeldelse af *De forsvundne. Hedens sidste fortællere/Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*. *National etnografi og folklore i Danmark*, af Palle Ove Christiansen, *Journal of American Folklore; Columbus* 128, nr. 508 (Spring 2015): s. 227.

⁴⁷ Larsen, s. 228.

⁴⁸ Timothy R. Tangherlini, *Danish folktales, legends, and other stories*, *New directions in Scandinavian studies* (Seattle: University of Washington Press, 2013), Preface X.

etnografisk præcision.⁴⁹ Flere artikler og bøger af Christiansen vil blive benyttet i belysningen af Tang Kristensens metodiske påvirkning på den danske folkloristik, da han er den førende samtidsforsker af Tang Kristensen.

4 METODE

Indeværende speciale tager en hermeneutisk historiografisk tilgang til folkloristikkens formative periode, som et led i undersøgelsen af Tang Kristensens metodiske bidrag til den danske folkloristik. Analysen vil kronologisk og tematisk gennemgå perioden fra Saxos *Gesta Danorum* fra omkring år 1200 frem til årene efter Tang Kristensens død i 1929. Ved at benytte denne fremgangsmåde til løsning af problemstillingen, vil de umiddelbare og langsigtede ændringer, og derved mulige bidrag af Tang Kristensen fremstå tydeligt. Ligeledes er en kronologisk analyse naturlig, da den institutionelle folkloristik i Danmark blev etableret af Grundtvig, hvorefter hans elev, Olrik viderebyggede på det fundament som Grundtvig skabte. Dette tjener det formål at forklare hovedstrømninger og udviklinger i folkloristikken i dens formative periode, for dermed at påvise, om og i så fald, hvorledes folkloristikken metodisk blev påvirket af Tang Kristensen og hans massive feltarbejde i perioden 1869-1929.

⁴⁹ Larsen, "De Forsvundne. Hedens Sidste Fortællere/Tang Kristensen Og Tidlig Feltforskning i Danmark. National Etnografi Og Folklore i Danmark", s. 228.

5 KILDEPRÆSENTATION

Specialet anvender både historiske og folkløriske fremstillinger om folkløristikken og Tang Kristensen. Herudover anvendes ligeledes kildesamlinger af ellers før utrykt materiale, fx private brevvekslinger mellem Tang Kristensen og de intellektuelle i København. Ligeledes anvendt er også enkelte værker af Tang Kristensen. Nærværende afsnit søger af præsenterer det generelle kildemateriale og de fremstillinger og deres tendenser, der anvendes i specialet.

Som tidligere nævnt i forskningsoversigten, så stammer majoriteten af fremstillingerne fra individer tilknyttet Dansk Folkemindesamling. Derfor bygger deres udgivelser på samme enorme materiale tilgængelig i arkivet i København. I de mere personlige udgivelser om Tang Kristensen, er der ofte benyttet samme kilder, og deres fremstilling bygger ofte videre på tidligere udgivelser. Divergensen mellem de forskellige fremstillinger afspejles ofte af forskerens samtid, der på trods af deres objektivitet, alle er præget af tidens forskningsmæssige tendenser.

Fremstillinger omhandlende Tang Kristensen er ofte udkommet i bølger. I forbindelse med hundredårsdagen for Tang Kristensens fødselsår udgav hans søn, Johannes Evald Tang Kristensen *Evald Tang Kristensen*, 1943. Værket er en af de første udgivelser, hvor Tang Kristensen alene er fokuspunktet, men indeholder ingen reel fremstilling, men blot "*En Samling Artikler og en Bibliografi*"⁵⁰ sammensat af sønnen, der søgte at sikre sin faders livsarbejde. En egentlig bølge blev det ikke, og Tang Kristensen fik først en opblomstring igen i 1980'eren og i starten af 1990'eren, særligt igennem Dansk Folkemindesamling og Foreningen Danmarks Folkeminder, der udgav bøger og mindre kildesamlinger. Den næste, og nuværende, bølge kom i slutningen af 00'eren, hvor Palle Ove Christiansen begyndte at udgive forskningsartikler og flere roste bogudgivelser.

Da Tang Kristensens nedtrappede sine indsamlingsture fra 1910'eren og frem, påbegyndte han 4-binds værket *Minder og Oplevelser*, der udkom sent i hans liv, fra 1923

⁵⁰ Tang Kristensen, *Evald Tang Kristensen 1843-1943*, Undertitel.

til 1928⁵¹. Som Palle Ove Christiansen påpeger i *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, så udtrykte Tang Kristensen aldrig en glæde over at have dyrket sin passion, men derimod fremhævede han altid de hårde vilkår, forskningskollegaernes udnyttelse af ham, og de 'fines' miskendelse, når han skrev om sit liv. Denne livsmodstand skulle blive Tang Kristensens personlige brand, hvilket også *Minder og Oplevelser* bærer stærkt præg af. Det samme gjorde pressen og diverse hyldesttaler, der helt frem til 1950'eren godtog Tang Kristensens egen offer- og martyrrolle.⁵²

Fra 1880'eren og frem til 1929 skrev Tang Kristensen på en snes selvbiografier, men alle forblev upublicerede.⁵³ Erindringsværket *Minder og Oplevelser* er central for forståelsen af Tang Kristensens aktiviteter og for hans egen selvforståelse. *Minder og Oplevelser* har Tang Kristensen som tilbageskuende redaktør af sit liv, og ofte er beretningerne understøttet af samtidige udsagn, som er fremfundet fra sit private arkiv eller med formuleringer udarbejdet i forbindelse med skrivningen af værket.

Samtidig benyttes også Else Marie Kofods kildesamling *Evald Tang Kristensens syn på folkeminder*, 1984, der tager udgangspunkt i materialet hos Dansk Folkemindesamling. Herunder også tidligere utrykt materiale, som breve mellem Tang Kristensen og Grundtvig, Olrik, Hakon Grüner-Nielsen, Hans Ellekilde, H. F. Feilberg, Jeppe Aakjær og andre af tidens kulturelite. Kildesamlingen er neutralt opsat og er uden kommentering, men dog opsat i temaer, hvilket tydeliggør en selektiv udvælgelsesproces af det enorme kildemateriale tilgængeligt på Dansk Folkemindesamling.

⁵¹ Forordet i bind 1 er dateret 8. januar 1910.

⁵² Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 20.

⁵³ Christiansen, s. 47.

6 ANALYSE

I de følgende afsnit vil analysen arbejde mod en løsning af problemstillingen. Afsnittene er overordnet skrevet kronologisk, med begyndelse i folkloristikens oprindelse og til perioden kort efter Tang Kristensens død.

6.1 FOLKLORISTIKKENS ETABLERING SOM INSTITUTION

Danmarks første historiker, Saxo, var på samme tid også Danmarks første folkemindesamler. Første del af hans latinske Danmarkshistorie, *Gesta Danorum* fra cirka år 1200, bestod nemlig fortrinsvis af sagn og eventyr.⁵⁴ De indsamlede sagn og eventyr blev set som vigtigt historisk kildestof i samtiden. Den antikvariske ånd så positivt på udvalgte folketraditioner, som fx 'historiske' viser og oldsagn, samt ordsprog, der kunne nyttegøres til moralske lærestykker, mens den resterende folketradition blev set ned på.

Historikeren Anders Sørensen Vedel (1542-1616) oversatte Saxo til dansk i 1575, og var den første der systematisk arbejdede for at 'redde' viserne fra glemsel, hvilket resulterede i *Hundrede Viser*, 1591. Udover Vedel, bør nævnes nogle af de tidligste folklorister og folkemindesamlere i Danmark. Præsten Peder Syv (1631-1702) udgav i 1695 Vedels visebog forøget med yderligere hundrede viser. Ydermere udgav han ligeledes to store ordsprogssamlinger (1682 og 1688), der havde til mål at hævde modersmålets ret overfor det latinske, tyske og franske sprog, der på dette tidspunkt var dominerende i den litterære og aristokratiets verden.⁵⁵

Den folkelige kulturtradition er gennem historien blevet selektivt udvalgt og brugt i 'nationale programmer'. *Nation* og *Stat* som begreber har udviklet sig igennem tiden, eksempelvis dobbeltmonarkiet Danmark-Norge, hvori der levede otte forskellige folkeslag: tyskere og frisere i Holsten og dele af Slesvig, danskere, nordmænd, samer,

⁵⁴ Inger M. Boberg, *Folkemindeforskningens Historie i Mellem- og Nordeuropa*, bd. 2, Danmarks Folkeminder, 60 (II) (København, 1952), s. 140.

⁵⁵ Boberg, s. 142.

atlanterhavsøernes folk, færinger, islændinge, og inuitter.⁵⁶ I disse gamle stater, var en klassisk regel, at ét folkeslag var det dominerede, statsbærende og de andre underlagte. I Danmark-Norge var det danskerne, med det forbehold, at tyskerne var dominerede i Slesvig-Holsten, og tildeles også dominerende i aristokratiets sprog. Men fra anden halvdel af 1700-tallet opstod en særlig dansk identitet. Grundet middelklassens involvering med udenrigshandlen i den florissante handelsperiode, fik middelklassen en øget vægt i samfundslivet i forhold til de aristokratiske godsejere. Efter 1750 begyndte middelklassen således at dyrke det danske sprog, kultur og historie som en art demonstration mod den aristokratiske førte kosmopolitiske kultur-politik og statsledelse. I 1773 blev dansk gjort til forvaltningsprog for Danmark og Norge, hvormed det tyske sprog langsomt forsvandt. Året efter blev dansk også gjort til kommandosproget i hæren, og i 1775 blev dansk ligeledes et fag i latinerskolerne. I 1776 var det endeligt slut med den udenlandske kultur i den danske elite, hvor indførelsen af indfødsretsloven i 1776 bevirkede at kun personer født i Danmark indenfor de danske riger og lande, dermed imperiet, kunne besidde offentlige embeder.⁵⁷

Før den romantiske-periode, forekom der ikke mange lærde, der beskæftigede sig med folkeminder i Danmark, alligevel forefindes der før Tang Kristensens store indsamlingsarbejde en art etnografisk tradition. Generelt var seminarier-læreren og 'skolemesteren' blandt de tidligste indsamlere, der videregav deres materiale til litterære eksperter.⁵⁸ I 1700-tallet blev folkesagn og eventyr ikke anset som værende litteratur værdigt for voksende, og blev derfor mest brugt som en moralsk uddannelse af børn i middel- og øvre samfundsklasse. Her var de ofte arrangeret som kunstneriske produktioner, og ikke direkte optegnelser som Tang Kristensen senere nedskrev. Selvom flere af emnerne kom fra det fortællende univers som hos almuen, så manglede

⁵⁶ Lauri Honko, red., *Folklore och nationsbyggande i Norden*, NIF publications, no. 9 (Åbo: Nordiska institutet för folkdiktning, 1980), s. 288-289.

⁵⁷ Michael Bregnsbo, "Fra konglomeratstat til enhedsstat", i *Det danske imperium: storhed og fald* (København: Aschehoug, 2004), s. 165.

⁵⁸ Rockwell, *Evald Tang Kristensen*, XX.

de bondes verdensbillede.⁵⁹ Eksempler er J. M. Thiele (1795-1874) og Christian Molbech (1783-1857). Thiele og Molbechs publiceringer, begge 1843, var litterært opsat og "*there was no effort to present them in a "raw" condition as told by peasant narrators*",⁶⁰. Litterært opsatte var også de folkelige eventyr af H. C. Andersen (1805-1875), der brugte folkeminder som en basis for sin egen poetiske genfortælling. Denne arbejdsmetode så Tang Kristensen som værende en forvanskning af folkeminderne.⁶¹

Udviklingen af 1800-tallets kongstanke

I 1800-tallet kulminerede den antikvariske kærlighed til det folkelige traditionsstof, hvor kongstanken i folkloristikken var, at land-almuen havde opbevaret op mod tusinder af års 'dådrige' bedrifter.⁶² I den tidlige nationalromantiske æra blev folkets 'poetiske skat' set som levn fra en svunden tid, hvor hele nationen havde delt denne poesi. Målet for de nationale var at reaktivere interessen for denne gamle folkepoesi, og dermed skabe et nationalt sammenhold.⁶³ Hensigten med at overføre den hidtidige immaterielle kulturarv til skrift, var i første omgang at formidle poesien til æstetiske interesserede kredse. Når forskerne havde fået et større overblik over det indsamlede, mangfoldige materielle og de senere tilføjelser var blevet sorteret fra, og lakunerne fyldt, så skulle folkestoffet gives '*tilbage til folket*'. En dominerende nationalromantisk kongstanke. En sådan redigering af stoffet var en ny-kultivering af den allerede indsamlede folkekultur; hvilket også forekom i de fleste andre europæiske lande.⁶⁴

I Tyskland vandt Jakob Grimms værk *Deutsche Mytologie*, 1835, frem, og det fik Grundtvig (1824-1883) til at længes efter tilsvarende værker i Danmark:

"[...] kan jeg ikke være i Tvivl om det ønskelige i ogsaa for Danmarks Vedkommende at tilvejebringe saadanne Samlinger."⁶⁵

⁵⁹ Rockwell, XVIII.

⁶⁰ Rockwell, XX.

⁶¹ Rockwell, XX.

⁶² Stoklund, "Europæisk etnologi", s. 52.

⁶³ Rockwell, *Evald Tang Kristensen*, XVIII.

⁶⁴ Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 82.

⁶⁵ Piø, "Svend Grundtvig og hans folkloristiske arbejdsmetode", s. 109.

Som søn af N. F. S. Grundtvig var han udannet i dansk, engelsk og islandsk filosofi og var i hjemmet blevet præget af Herders romantiske tanker, hvilket også afspejlede sig i 1842, hvor den blot 18-årige Grundtvig udgav den første af fire anoterede udgivelser af engelske og skotske folkeviser oversat til dansk, hvor han i forordet skrev, at han håbede at udgivelsen:

*"[...] vil kunne bidrage til at klare den her i Danmark som overalt kraftig opvaagnende Sands for Alt, hvad der er et Folk naturligt: dets Sprog, Poesi, Sagn, Sæder o.s.v., ved at skaffe Flere Leilighed til at kjende og kjendes ved disse vore Frænders Hjertetonen."*⁶⁶

Året efter, i 1843, påbegyndte Grundtvig sit første store indsamlingsarbejde af dansk visetradition, hvor han i Dansk Folkeblad skrev et opråb til den danske befolkning i artiklen *Om Kæmpeviserne, til danske Mænd og Qvinder*. Hvore Grundtvig og en kollega, C. S. Ley, bragte:

*"[...] en Bøn om, og Opfordring til at staa os vi i denne fælles Sag. Der lever nemlig endnu hos Folket, og da mest hos de Gamle iblandt det, en stor Del af den Nationalskat, hvorom her er Talen, og det er derfor af største Vigtighed for os og for Sagen, at vi sættes i Stand til i ovennævnte Værk at indlemme Kundskaben om, hvor og hvorledes den har bevaret sig levende paa Folkets Tunge til denne dag. Det er derfor Vor Bøn til alle dem, som føle varmt for Fædrelandet og det aandelige Eiendom, at de ville meddele os Alt herhid henhørende, som de enten kjende eller kunne komme til Kundskab om."*⁶⁷

Sit andet store indsamlingsprojekt påbegyndte han i 1854, hvor de *"Sager, der efter min Mening burde skrives op ligesom de gaa i Folkemunde"*, nemlig *"Æventyr og Æmtere eller Skæmtesagn, gammeldags Viser med deres Toner, gamle Rim og Remser, Gaader og Ordsprog, Folkesagn, Folketro og Folkeskik; [...]"*.⁶⁸ Denne danske folketradition samlede Grundtvig med underbetegnelsen *'gamle danske Minder'*.

Der eksisterede ikke et entydigt syn blandt tidens dannede offentlighed og videnskabsfolkene, om hvordan den mundtlige tradition skulle opfattes, ikke mindst

⁶⁶ Piø, s. 93.

⁶⁷ Piø, s. 94.

⁶⁸ Piø, *Folkeminder og traditionsforskning*, 1971, s. 9.

hvordan den skulle bruges og indgå i deres egen samtidsforståelse. Parterne var enige om værdien i det bjergede stof, men herudover eksisterede der forskellige meninger. I folklorens tidlige begyndelse havde borgerskabet svært ved at forstå hvorfor fagområdet var så vigtigt. Ifølge Palle Ove Christiansen, ville de ledende individer for emnerne svare, at uforstanden stammede fra, at mange "*manglede sans for den sammenhængende historiske og nutidige idé.*"⁶⁹ Både brødrene Grimms *Märchen* i Tyskland og Grundtvigs *Gamle danske Minder i folkemunde* blev populære, men faldt samtidig de dannede for brystet, da de blev set som værende for bramfrie, grove, platte og kunstløse.⁷⁰

Grundtvig var litterært orienteret og som filolog var viserne og eventyrene de centrale elementer i den folkelige digtning. Han brugte ofte begrebet '*folkedigtning*'. Et ord der stammede fra 1700- og 1800-tallets tyske romantik, hvor det fik en lang levetid og endnu anvendes. Også Tang Kristensen anvendte udtrykket flere steder, fx i indledninger til kildeudgaver, i artikler og i sit erindringsværk *Minder og Oplevelser*.⁷¹ Først sent i sin karriere, i 1861, begyndte Grundtvig at anvende ordet og begrebet *folkeminde*, og dette kun når han henvendte sig til befolkningen og lægfolk. I sin videnskabelige termini fortsatte han med at anvende ord som: *tradition*, *folketradition*, *mundtlig tradition* og lignende. Grundtvig gav på ingen tidspunkt en definition for folkeminder, men i en udgivelse til lægmands læsning, skrev han, at folkeminder var: "*Rester af Fortidens Digtning og Tro som de endnu leve i det danske Folks Erindring.*"⁷²

Grundtvig brugte ofte i breve og skriftlige kommentarer den indforstået vending, '*de gamle sager*' når han henviste til sit arbejde. Grundtvig søgte at finde: "[...] *det som her og der tittede frem i hverdagen, og som blev opfattet som værende af en anden beskaffenhed end alt det øvrige i samtiden.*"⁷³ Fragmenter der viste hen mod en tidligere - fælles - og ukendt

⁶⁹ Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 67.

⁷⁰ Stoklund, "Europæisk etnologi", s. 54.

⁷¹ Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 82.

⁷² Piø, *Folkeminder og traditionsforskning*, 1971, s. 10.

⁷³ Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 82.

tid. Grundtvig var ikke en stor indsamler af folkeminder, derimod var han en god organisator af indsamling, særligt i 1850'eren og 1860'eren, hvor skolelærere, præstedøtre og andre begyndte at indsamle i en større skala, hvorefter de sendte det til Grundtvig, der så arbejdede med de indsendte folkeminder.⁷⁴

Mennesket Evald Tang Kristensen

Tang Kristensen giftede sig i alt tre gange. I 1866 blev han gift med sin kusine Frederikke Duedahl, der døde senere samme år "[...] efter at være bleven forløst med en Søn, der ikke var fuldbaaren og døde straks efter Fødselen."⁷⁵ Efter fire år som enkemand giftede han sig i 1872 med Ane Margrethe Risum, der døde i 1900, hvorefter han igen var enkemand indtil han blev gift med Kirsten Marie Jensen i 1905. I alt fik han otte børn i de to sidste ægteskaber.

Da Tang Kristensen påbegyndte sin indsamlingsaktivitet efter sin første kone Frederikkens død, befandt han sig i en periode, hvor folkekulturforskningen modtog større faglig og borgerlig anerkendelse. Dog havde folkekulturforskningen endnu ikke opnået faste konturer. Disse konturer og faglige standarder var Tang Kristensen på sin vis med til at fastsætte.⁷⁶ Men hvad fik egentlig Tang Kristensen til at indsamle folkeminder? Grundtvig og Olrik mente, at det var Tang Kristensens nationale kærlighed, der drev ham. Tang Kristensen *var* fædrelandskærlig, men dette afspejlede sig sjældent i hans arbejde med folkeminderne. Det tætteste var et par høflighedsfraser i brevkorrespondancen mellem Grundtvig og den unge Tang Kristensen. Alligevel blev det den nationale fædrelandskærlighed, der i offentligheden var grunden til Tang Kristensens livsarbejde.⁷⁷ Christiansen åbnede dog for en mulig årsags Slutning, nemlig

⁷⁴ Bengt Holbek, "Folklore Research in Denmark: A Danish Point of View", *Journal of the Folklore Institute* 1, nr. 1/2 (1964): s. 40.

⁷⁵ Evald Tang Kristensen, *Minder og Oplevelser*, 1. udg., bd. 1 (Viborg: Forfatterens Forlag, 1923), s. 18.

⁷⁶ Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 67.

⁷⁷ Christiansen, s. 56.

at indsamlingen blev en form for sorgterapi over tabet af sin nystiftede familie. I 1884 påbegyndte Tang Kristensen en uudgivet selvbiografi, hvori han skrev:

*"Jeg hjemførte min brud samme forår, som jeg kom til Gjellerup, men hun døde om efteråret, og i min ensomhed var det, ligesom Vorherre ville give mig adspredelse med folkemindernes indsamling. Om dagen holdt jeg skole, og om aftenen gik jeg på jagt,"*⁷⁸

Perioden Tang Kristensen indsamlede i var en progressiv og oplyst periode med teknologiske og kommercielle udviklinger, samtidig var Danmark et land, der havde haft flere militære nederlag.⁷⁹ Udviklinger der medførte et samfundsskifte, der påvirkede bondekulturen, hvori store dele af folkeminderne stammede fra.⁸⁰ Udviklinger som jernbanen, industrialiseringen, flytningen fra land til by, emigration til udlandet, en øgning af læsedygtige personer og deraf en stigning af landets aviser, markerede indgangen til et mere oplyst og rationelt verdenssyn. Alligevel gik udviklingen langsommere på landet, og dermed kunne Tang Kristensen næsten i *Jyske Almueliv*, 1891-1893, indsamle øjenvidne beretninger.⁸¹

Tang Kristensen var ikke den første til at indsamle folkeminder. Folkeminder havde været praktiseret helt tilbage til antikken, hvor et eksempel er Æsops fabler.⁸² Men Tang Kristensen var noget særligt, da han nedfældede førstehåndskilderne fuldstændigt på stedet. Dette kunne lade sig gøre, da han udviklede et specielt system til at nedskrive alt hvad meddeleren fortalte Tang Kristensen. Dette var én af de ting, der gjorde Tang Kristensen særlig som folkemindeindsamler.

Forskellige udmærkelser modtog Tang Kristensen også igennem sit liv som folkemindeindsamler. Jeppe Aakjær, en af Danmarks mest kendte hjemstavsforfattere, var i sine unge år en protege til Tang Kristensen, og han udtalte senere, at Tang Kristensen var *"the most remarkable man i ever knew"*.⁸³ Aarkær oversatte Skotlands

⁷⁸ Christiansen, s. 56.

⁷⁹ Tangherlini, *Danish folktales, legends, and other stories*, s. 10.

⁸⁰ Rockwell, *Evald Tang Kristensen*, XXII.

⁸¹ Rockwell, XXII.

⁸² Rockwell, XVII.

⁸³ Rockwell, XV.

nationaldigter Robert Burns' 'Auld lang Syne' fra 1788, til 'Skuld gammel venskab rejn forgo' i en jysk dialekt som en delvis hyldest til Tang Kristensen. Oversættelsen blev første gang sunget til en æresmiddag for Tang Kristensen.⁸⁴ En mere officiel hæder modtog Tang Kristensen også for sin arbejdsindsats, hvor han i 1898 blev slået til Ridder af Dannebrog og senere i 1917 modtog han Dannebordsordenens hæderstegn.⁸⁵

Fra omkring 1906-08 anså Tang Kristensen sit indsamling- og udgivelsesarbejde som afsluttet.⁸⁶

6.2 TANG KRISTENSENS SAMARBEJDE MED FOLKLORENS INTELLEKTUELLE

I nærværende analyseafsnit uddybes Tang Kristensens faglige og personlige forhold og interaktion med tidens folklorister.

Svend Grundtvig (1824-1883)

Tang Kristensen fik sit egentlige publicerende gennembrud i 1871, godt hjulpet på vej af Grundtvig og hans virke i Litteratursamfundet. "Allerede i April [1868] havde jeg da faaet optegnet en hel Del gamle Viser. Jeg sendte Afskrifter af nogle af dem til Pastor Borch, der jo ved at laane mig Bogen med Folkeviser og Melodier, udgivet af Berggreen, hvade hjulpet til at give mig endnu bedre Begreb om dem. Han skrev saa til mig i Brev af 14de Maj: "De skulde sende Svend Grundtvig Deres Fund". Det fik jeg dog ikke gjort Alvor af for det første."⁸⁷ Tang Kristensen ville nemlig først udgive et hæfte med udvalgte indsamlede folkeminder inden han kontaktede Grundtvig. Dette hæfte udkom i kommission hos boghandler

⁸⁴ Rockwell, XV.

⁸⁵ "Evald Tang Kristensen - Det Kongelige Bibliotek", 19. februar 2018. samt Th. Hauch-Fausbøll, *De kgl. danske Ridderordener og Medailler: biografisk Billedgalleri* (København: Dansk Biografisk Billedgalleri, 1929), s. 469.

⁸⁶ Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, s. 84. Brev til Olrik d. 8. januar 1906. samt Kofod, s. 84. Brev til Olrik d. 24. november 1908.

⁸⁷ Evald Tang Kristensen, *Minder og Oplevelser*, 1. udg., bd. 2 (Viborg: Forfatterens Forlag, 1924), s. 52.

Walsted i Herning under titlen *Jyske Folkeviser, Toner, Sagn og Æventyr, 1ste Hæfte*.⁸⁸ Men "Der blev næsten saa godt som intet solgt af 1ste Hæfte".⁸⁹ I alt nåede Tang Kristensen kun at trykke to hæfter, inden han indså at økonomien ikke var holdbar, og for at nå bredere ud med sine to hæfter, tog han i februar 1869 kontakt til Grundtvig:

*"Naar jeg nu ser tilbage paa denne første Begyndelse til min literære Virksomhed, saa kan jeg jo ikke andet end more mig lidt over den Selvbevidsthed, hvormed jeg fremtraadte. Jeg saa alt for sangvisk paa den Ting og mente, at der nok vilde være en Del Mennesker, som ønskede at Kjøbe slike Smaabøger. Jeg forestillede mig jo, at der var mange flere der brød sig om vore Folkeviser, end det virkelig var Tilfældet."*⁹⁰

Igennem brevkorrespondancen med Tang Kristensen blev Grundtvig interesseret i denne jyske skolelærer. For i det første brev udelades mange detaljer. Fx alder, erhverv, uddannelse, men måske er det særligt de mange udeladte viser, som Tang Kristensen blot nævner i sit brev, men ikke medsendte, der fangede Grundtvigs interesse. Der blev nemlig i første brev kun medsendt de to trykte hæfter af *Jyske Folkeviser, Toner, Sagn og Æventyr*. Tang Kristensen fiskede, så at sige, efter Grundtvigs opmærksomhed, hvilket også lykkedes. Grundtvig var Litteratursamfundets tilsynsførende og brugte derfor sit takke til at få Tang Kristensen udgivet, hvorved han fik indsigt i Tang Kristensens allerede mange indsamlede og uudgivene folkeminder.⁹¹ Inden udgivelsen af *Jydske Folkeminder* rådførte Grundtvig sig i det faglige miljø, og her mødte Tang Kristensens viser musikalsk modstand fra A. P. Berggreen, der var Danmarks førende på viseområdet. Hans mening var, at de fleste af Tang Kristensens bidrag var 'ubetydelige', og han tilbød sågar Grundtvig at rette og forbedre nogle af melodierne. En 'hjælp' som Tang Kristensen afviste. Tang Kristensens stædige afvisning af Berggreens hjælp, fik efterfølgende Grundtvig til at skrive en irettesættelse til Tang Kristensen, hvori han beskrev ham "[...] som folkearvens ejer og herrer, og ikke som folkeåndens villige og kærlige

⁸⁸ Tang Kristensen, 2: s. 52.

⁸⁹ Tang Kristensen, 2: s. 52.

⁹⁰ Tang Kristensen, 2: s. 53.

⁹¹ Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 62.

tjener.⁹² Netop emnet om ejerskab var et tilbagevendende tema i deres venskab, - nemlig ejerskabet og brugsretten over de mange folkeminder som Tang Kristensen indsamlede. I 1871 besøgte Tang Kristensen Grundtvig i København, hvor han medbragte sine optegnede folkeminder. Ligeledes besøgte han Professor A. P. Berggreen. Mødet mellem de to uenige beskrives således af Tang Kristensens forlægger som værende mødet mellem "[...] *Manden af Folket, der gør sine Studier i Marken, og hvis Fornemmelser og Instinkter siger ham, at han har Ret, og den højlærde Videnskabsmand, Autoriteten, der ikke vil tillægge den jydsk Lærers Samlerarbejde nogen større Værdi [...]*".⁹³ Senere forskning har taget Tang Kristensens side i den faglige debat mellem ham og Berggreen.⁹⁴ Både Grundtvig og Berggreen fandt Tang Kristensen utaknemlig og hans afvisning af Berggreens hjælp uklog. Begge stammede fra den 'ægte' romantiske periode med dens mange kulturstrømninger (1800-1870), og som dens "[...] *ægte børn af romantikken spillede de to etablerede borgere det nationale, moralske kort overfor landsbylærenen, selv om det var ham, som besad de dybeste 'folkelige' rødder*".⁹⁵ Til trods for dette tog Grundtvig dog Tang Kristensen til sig som sin protege.⁹⁶ Og *Jydske Folkeviser og Toner samlede af folkemunde* blev lanceret som bind 1 af '*Jydske Folkeminder*', hvoraf Tang Kristensen i perioden 1871-1897 i alt udsendte 13. Bind. Udgivelsen af bind 1. blev beskrevet af folkloristen Hans Ellekilde (1891-1966) som værende lille og uanselig,⁹⁷ men til trods for dette gav den Tang Kristensen en faglig position,⁹⁸ hvormed han i alt udgav 79 bøger, heraf 7 posthumt.⁹⁹

Grundtvig skrev i *Efterskriftet til Jydske Folkeminder 1*, at siden han, 27 år tidligere i

⁹² Christiansen, s. 65.

⁹³ Cai M. Woel, *Evald Tang Kristensen - En Vandrer i Danmark*, 1. udg. (København: Woels Forlag, 1929), s. 15.

⁹⁴ Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 65.

⁹⁵ Christiansen, s. 65-66.

⁹⁶ Christiansen, s. 65.

⁹⁷ Hans Ellekilde, "Højskolebladet", *Evald Tang Kristensen 24. Januar 1843 - 8. April 1929* 1929, nr. 17 (1929): s. 521.

⁹⁸ Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 64.

⁹⁹ Rockwell, *Evald Tang Kristensen*, XIV.

1844¹⁰⁰ havde lavet det første indsamlingsopråb til det danske folk, så havde 170 personer indsendt 130 danske folkeviser fra middelalderen, men at en stor del af dem fandtes i de fleste danske provinser. *"Nu har imidlertid den ene mand, skolelærer E. T. Kristensen i Gellerup, i løbet af tre år, på et ganske lille område, fortrinsvis i et enkelt sogn, fundet og optegnet ikke mindre end 150 forskellige gamle viser, og af dem er der ikke mindre end 75, som ellers ikke ere forefundne i nutidens danske tradition, og 14 viser, som ellers aldrig er fundne i Danmark."*¹⁰¹ Halvdelen af *Jydske Folkeviser* bind 1.'s indhold var ukendt i levende tradition, mens 1/10 var helt nyt stof, som ingen i Danmark hidtil havde kendt til.¹⁰² Tang Kristensen skrev i samme værk om sin indsamlingsmetode, hvis resultater havde taget Grundtvig med storm:

*"Jeg har høvt et stort Held med mig, saa at jeg er stødt paa de rette Guldaarer og har kunnet forfølge dem videre. Men der hører ganske vist ogsaa en Fremgangsmaade til at faa de gamles Mund lukket op. De ere meget mistænksomme, hvilket ej er underligt, da enhver vil vogte sig for at blive til Nar; men har man saa overtudet dem om sin Ærlighed og Kjærlighed til deres Minder, saa er dog Sagen endnu ikke klar. Hukommelsen skal vækkes, de Minder, der for længst ere begravede eller have ligget i Dvale, skulle drages frem, og Sangeren skal, om jeg saa maa sige, sættes ind i en anden Verden end den nuværende, nemlig Brandomslivet med dets Forestillingskreds. Saa kan det mærkelige Tilfælde indtræffe, at naar man kommer til en gammel kvinde og beder hende om at synge en Vise, svarer hun et bestemt nej, det er glemt for længe siden, og hun siger vist Sandhed. Men naar hendes Hukommelse bliver vakt, og de gamle Minder kaldte frem, kommer den ene Vise efter den anden. De ere ikke alle hele, der kan mangle "et Ord eller to" (d. e. et eller to Vers); men man havde dog ikke ventet nær saa meget."*¹⁰³

Efter udgivelsen af *Jydske Folkeminder* i 1871, skaffede Grundtvig Tang Kristensen en privat rejseunderstøttelse på 100 rigsdaler fra Oldskriftselskabets kasserer, Justitsråd J.

¹⁰⁰ Andre kilder noterer året som 1843.

¹⁰¹ Evald Tang Kristensen, *Jydske Folkeminder, især fra Hammerum-Herred*, 1. udg. (Kjøbenhavn, 1871), s. 357-358.

¹⁰² Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 64.

¹⁰³ Tang Kristensen, *Jydske Folkeminder, især fra Hammerum-Herred*, IX.

S. Bang. Hermed kunne Tang Kristensen begive sig ud på sin første egentlige indsamlingsrejse i sognene nordvest for Herning i vinteren 1871-72.¹⁰⁴ Dette var tre år efter deres brevveksling begyndte i 1869. Følgende år skaffede Grundtvig løbende økonomisk støtte til Tang Kristensens samlerejser. Herefter begyndte Tang Kristensen at vandre længere, således han dækkede et større indsamlingsområde – hvilket ses i det indsamlede materiale i de tre sagnsamlinger *Jyske Folkeminder III, 1876, IV, 1880, VI, 1883*.¹⁰⁵ Tang Kristensen udgav sine eventyrsamlinger "[...] *forholdsviis sent [...]*"¹⁰⁶ i 1881 og 1884, af hensyn til Grundtvig, der i 1876 og 1878 udgav *Danske Folkeæventyr I og II*. Til trods for Tang Kristensens hensyntagen til Grundtvig, så var Tang Kristensens udgaver, ifølge Ellekilde, bedre i videnskabelig værdi, da Tang Kristensens kilder og optegnelser var ensartet modsat Grundtvigs kompilatoriske udgivelser, der benyttede sig af en stor række uensartede optegnelser, der både differerede geografisk samt i tid.¹⁰⁷

Grundtvig ville gerne have de indsamlede folkeminder sent til København, hvorefter han kunne anvende dem i sin forskning. Tang Kristensen havde dog i starten af deres venskab været skeptisk over at lade Grundtvig benytte kilderne til egen forskning og udgivelse.¹⁰⁸ Grundtvig fik lov til at afskrive flere af Tang Kristensens indsamlede folkeminder, og havde i den forbindelse flere gange tilbudt Tang Kristensen penge som et lån eller tilskud, men alle gange havde Tang Kristensen afslået. I 1883 tilbød Grundtvig så betaling for de mange afskrifter. "*Naar jeg har tilbudt Dem et Pengevederlag for efterhaanden at lade mig faa alle¹⁰⁹ Deres Æventyr (og Skjæmtesagn) til afskrivning, saa er det langt fra mig derved at sigte Dem for Pengebegjærighed. Jeg synes, det er lige saa ærlig en Sag, om De på denne Maade faar nogen Indtægt af deres flittige Arbejde, som om De faar noget i Honorar fra en Boghandler. De har jo hidtil haft ikke Indtægt men Udgift af deres Virksomhed i Folkemindernes Tjeneste. Det var da ikke mere end billigt, at jeg, som i saa mange Retninger*

¹⁰⁴ Ellekilde, "Højskolebladet", s. 527.

¹⁰⁵ Ellekilde, s. 527.

¹⁰⁶ Ellekilde, s. 528.

¹⁰⁷ Ellekilde, s. 528.

¹⁰⁸ Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 64.

¹⁰⁹ Oprindeligt i kursiv fra Tang Kristensen egen hånd.

nyder godt af Deres Virken, bidrog lidt til at bringe en passende Ligevægt til Veje".¹¹⁰ Smigen virkede, og Tang Kristensen "[...] tog saa imod hans Tilbud, men føjede til: "Men jeg haaber da, naar De tager Afskrifter, at De holder mine Samlinger for sig selv". Det gjorde han maaske ogsaa, og han lovede mig jo, at jeg skulde faa dem tilbage, men det skete ikke. Hans pludselige Død hindrede dette, og de Mænd, der ordnede hans Sager efter ham, har vel ikke haft den rette Forstaaelse af den Sag. Jeg ventede og ventede efter at faa dem, men forgjæves. Viserne blev sendt mig, men de øvrige Optegnelser ikke."¹¹¹ Efter Grundtvigs uventede død, blev indsamlingen af folkeminder varetaget af Feilberg og Tang Kristensen gennem det nyoprettede *Folkemindesamfundet* (1884-1889). 6 år senere blev det opløst, og arkivet blev delvist opdelt. En del gik til Tang Kristensen og en del gik til Dansk Folkemindesamling.¹¹² Efter Tang Kristensens død i 1929 tilgik også hele hans arkiv til Dansk Folkemindesamling. I Folkemindesamfundets medlemsblad, *Skattegraveren*, skrev Tang Kristensen et halvt år efter Grundtvigs død, at:

*"Vi må i dette første nummer ikke glemme at mindes Svend Grundtvig med tak for, hvad han har gjort i folkemindernes tjeneste. Han har åbnet øjnene på mange for deres betydning, og han har frem for nogen anden slået ind på den rette vej ved skarpt at betone det nødvendige i, at minderne bør optegnes, som de høres, uden udpyntning eller tillæg, og dernæst ved at arbejde på folkemindernes gjenfødelse eller nydannelse til levende brug ude i folket."*¹¹³

Tang Kristensen placerer med rette Grundtvig som personen, der lagde fundamentet for folklorens vækst og eksistens i Danmark. Grundtvigs metodiske fremgangsmåde, at søge den rene form for folkløse direkte nedskrevet som den lød, uden redigeringer eller udfyldninger af lakuner, lå Tang Kristensens hjerte nært, da han overordnet fulgte samme metodik. Da Grundtvig døde, stod folkloren i Danmark uden sin mangeårige leder, og Tang Kristensen kunne anses, som ham der skulle overtage den folkloristiske

¹¹⁰ Tang Kristensen, *Minder og Oplevelser*, 1924, 2: s. 352.

¹¹¹ Tang Kristensen, 2: s. 352.

¹¹² Holbek, "Folklore Research in Denmark", s. 41.

¹¹³ Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, s. 101. *Skattegraveren* 1. halvårgang 1884, s. 2.

tete, med en naturlig videreførelse af Grundtvig arbejde:

*"Vort samfunds opgave er nu nærmest det første: at samle, hvad der er, og som det er, så at vi altså lægger grundvolden hvorpå der kan bygges om også kun små huse eller sidebygninger til det store hus, men da vi vil lægge grundvolden så forsvarlig, vi kan, håber vi, at disse også i sin tid vil blive tagne i brug af fremtids-bygmestere og brugere."*¹¹⁴

Selvom Tang Kristensen for mange stod som en naturlig arvtager, så kunne han ikke ansættes på universitet, grundet sit lavere uddannelsesniveau. På trods af dette deltog Tang Kristensen løbende i sommerkurser hos Grundtvig og Københavns Universitet, hvor han blandt andet studerede oldnordisk, for bedre at kunne forstå og finde de ældste folkeminder hos almuen. – Hvilket var helt i folkloristikkens tidlige filologiske og romantiske tidsånd. 30 år senere, i 1914 fornemmes dog en form for distancering til Grundtvig, da Tang Kristensen til Ellekilde omtalte sit første møde med Grundtvig i København. *"Jeg var aldeles upaaavirket¹¹⁵ af S. Gr., da jeg begyndte at samle, og jeg begyndte jo endogsaa paa at udgive en Bog, inden jeg lærte ham at kende. Jeg var altsaa bleven Samler uden ham¹¹⁶. Dette maa jeg bestemt fremhæve."*¹¹⁷ Men samtidig lagde han på ingen måder skjul på den hjælp han modtog af Grundtvig. *"At jeg har ham meget, grumme meget at takke for, er sikkert nok, men jeg maa ogsaa sige, at jeg mange Gange har følt mig frastødt af ham. At han hjalp mig til Penge og Understøttelse, kan jeg aldrig glemme og maa være grumme taknemmelig for, den Gang var jeg jo fattig, og hans Vejledning maa jeg ogsaa takke for, skjønt den ikke var stor, på Æventyrets Omraade omtrent lig nul."*¹¹⁸ Under sin patronat-tid med Grundtvig var det utænkeligt, at Tang Kristensen ville komme med rettelser til Grundtvigs arbejde. Dette var ikke tilfældet da Tang Kristensen i 1902 skrev til Olrik, at *"Jeg maa nu for Resten sige Dem, at naar jeg læser i DgF¹¹⁹, synes jeg nok, at enkelte af Deres*

¹¹⁴ Kofod, s. 101.

¹¹⁵ Understreget i kilden.

¹¹⁶ Understreget i kilden.

¹¹⁷ Kofod, Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne, s. 102. Brev til Ellekilde d. 2. januar 1914.

¹¹⁸ Kofod, s. 102. Brev til Ellekilde 2. januar 1914.

¹¹⁹ *Danmarks gamle folkeviser*, Grundtvigs monumentale værk med lærde ledsagertekster, der anskueliggør de mange versioner af folkeviser og sagn fra manuskripter fra 1500-tallet,

Slutninger ogsaa er vel dristige".¹²⁰ Deres forhold havde en anden, mere venskabelig karakter end forholdet til Grundtvig. Dette uddybes senere i analysen.

Selvom Grundtvig gjorde meget for at muliggøre Tang Kristensens indsamlingsarbejde, så opstod der flere kontroverser mellem dem, hvormed der opstod lange perioder uden kommunikation.¹²¹ Spliden skyldtes ejerskabet over de indsamlede folkeminder. Igennem hele deres bekendtskab frem til Grundtvigs død i 1883 truede Tang Kristensen gerne med at få sendt alle hans folkeminder hjem, så de ikke skulle gå tabt, men reelt således at Grundtvig og andre akademikere ikke kunne anvende dem. Dette er persontypisk for Tang Kristensen. Han var på mange måder en stædig mand, der holdte fast i sine holdninger og principper. På samme måde skrev han flere steder i *Minder og Oplevelser*, hvorledes han kunne lide en person eller ikke, alene ud fra deres holdning til folkeminder, og deres sociale placering.

Tang Kristensen blev af Grundtvig oplært i tidens romantisk perspektiv på folkekulturstoffet og i empiristisk metodik. Begge dele var karakteristisk for periodens videnskabelige folkloristik. Der vides kun ganske lidt om indsamlingsmetoden for de andre af Grundtvigs indsamlere, men det er uomtvisteligt, at Tang Kristensen med sin fuldstændige nedfældning af førstehåndskilderne direkte ved meddeleren har bidraget til en styrkelse af den empiriske autenticitet.¹²²

H. F. Feilberg (1831-1921)

Igennem sit indsamlings- og udgivelsesarbejde og samarbejde med Grundtvig blev den akademiske verden ligeledes en sfære som skolelæreren Tang Kristensen indgik i. I samme sfære befandt sig ligeledes præsten, folklorist og filolog H. F. Feilberg¹²³. Han

ved at opstille og sammenligne dem med skandinaviske og europæiske parallelviser.

Påbegyndt 1853, først afsluttet 102 år efter af hans efterfølgere.

¹²⁰ Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, s. 106. Brev til Olrik d. 21. maj 1902.

¹²¹ Rockwell, *Evald Tang Kristensen*, XXII.

¹²² Christiansen, "I hytterne - Folkemindesamleren Evald Tang Kristensens moderne feltarbejde 1870-1890", s. 128.

¹²³ Herefter Feilberg.

var ikke direkte en del af universitetet¹²⁴, men havde hen mod slutningen af sit liv bosat sig i Askov, hvor byens højskole, i tiden var kendt som højskolernes flagskib og Grundtvigs højborg.¹²⁵ I dette højskolemiljø kom mange langvejs fra, og på denne måde kunne Feilberg indsamle dialektkilder til sit store 4-bindes hovedværk om jyske dialekter, *Bidrag til en Ordbog over jyske Almuesmål*, 1886-1914.¹²⁶ I modsætning til Tang Kristensen udgav Feilberg sine optegnelser i bearbejdet form.

Da Grundtvig døde den 14. juli 1883, kun 59 år gammel havde "[...] *den landsomfattende danske Folkemindeindsamling* [...] *mistet sin Høvding*¹²⁷". I mindeskriftet blev to mulige arvtagere nævnt i mindeskriften – Feilberg eller Tang Kristensen. Tang Kristensen var aktiv i Højskolebladet og agiterede for oprettelsen af en folkemindeforening - Danmarks første. Dog endte Feilberg som Dansk Folkemindesamfunds formand fra 1884 frem til dets opløsning i 1889. Feilberg var dog "[...] *kun Fører af Navn, Tang Kristensen var det af Gavn*.¹²⁸". Dette da Tang Kristensen var redaktør for medlemsbladet *Skattegraveren*. Skattegraveren var et indsamlingsskrift, der eksisterede fra 1884 til 1889 og udkom i 12 bind. Medlemstallet var naturligt højest i Jylland, hvor både Tang Kristensen og Feilberg stammede fra, men også de danske øer formåede Skattegraveren at nå, både i medlemmer og med de mange indsendte optegnelser fra Falster, Møn, Samsø, Odsherred og Sydfyn.¹²⁹ Tang Kristensen havde et stort indvirke på medlemstallet, som det første år havde et medlemstal på 1077, hvoraf hele 106 medlemmer var udenlandske.¹³⁰

Tang Kristensen omtalte i Skattegraveren, hvorledes tidens politiske udvikling påvirkede indsamlingen af folkeminder. 1885 var året hvor det moderne Danmark muligvis har været tættest på en egentlig revolution. Efter den nye provisoriske

¹²⁴ På dette tidspunkt eksisterede kun Københavns Universitet.

¹²⁵ "Askov Højskole", *Wikipedia, den frie encyklopædi*, 10. januar 2019.

¹²⁶ J. S. Thornton, "In Memoriam: H. F. Feilberg (1831-1921)", *Folklore* Vol 34, nr. 4 (1923): s. 387.

¹²⁷ Ellekilde, "Højskolebladet", s. 528.

¹²⁸ Ellekilde, s. 528.

¹²⁹ Ellekilde, s. 528.

¹³⁰ Ellekilde, s. 529.

finanslov den 1. april 1885 var udstedt, eksisterede der en dyb harme hos Venstre, og forslag om at benytte riffeforeningerne til opstand mod Estrup-regeringen var ikke ualmindelige, men forblev som kendt kun ved forslag.¹³¹ Tang Kristensen havde flere gange udtalt sig negativt omkring tidens politik, men uden at tage en decideret side. Politik var i Tang Kristensens øjne tid man spildte på indsamlingen af folkeminder. I 1885 opfordrede han direkte sine læsere af 'Skattegraveren' til ikke at blande sig i politik, men i stedet fokusere sig om folkeminderne:

*"Det ser fremdeles ud, som det politiske uføre har haft en meget betydelig indflydelse på vor gjerning, og at politiken såre meget har optaget vore samleres tanker. Hvis ikke kjendsgjernerne talte klart herom, kunde det ikke have faldet mig ind at komme frem med en slig udtalelse, da jeg selv er meget lidt politisk påvirket. I årets første måneder fik jeg næsten hver eneste dag flere sendinger, men dette forhold omskiftedes brat ved provisoriets udstedelse. I de første 14 dage derefter fik, om jeg husker ret, ikke et eneste brev med folkeminder, noget, der var yderst påfaldende. Siden det tidspunkt er indhøstningen foregået noget treven. Jeg finder da grund til at lægge mine medarbejdere på sinde i al kjærlighed, at folkemindesagen synes mig uendelig mere værd at ofre tid på end øjeblikkets uhyggelige, tidsslugende avislæsen og det smålige, helt udmarvende partikjævl. Jeg kan godt forstå, at de folk, der er fyrige for vor samlergjerning, i det hele er med til alt, hvad der er oppe i folket, og der da er fristelse i bevægede tider til at lade sig rive hen; men uagtet politiken har sin store betydning, må den dog ikke have hæmmende indflydelse på vor samlervirksomhed."*¹³²

Senere udtalte han i *Minder og Oplevelser*, IV, at når politik "[...] rigtig griber et Menneske, for at være ødelæggende overfor det bedste og fineste i hans sjæleliv."¹³³ På trods af Tang Kristensens neutrale holdning til politik, så afspejles folkemindernes romantiske kongstanke sig indirekte i 'Skattegraveren', hvor Tang Kristensen mellem linjerne viser

¹³¹ Troels Fink, *Estruptidens politiske historie 1875-1894*, bd. 2, Odense University studies in history and social sciences (Odense: Odense Universitetsforlag, 1986), s. 33.

¹³² Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, s. 17.

¹³³ Evald Tang Kristensen, *Minder og Oplevelser*, 1. udg., bd. 4 (Viborg: Forfatterens Forlag, 1928), s. 121.

sin holdning til tidens politiske nyskabelser. "Gid nu vore digtere og de mænd, der herefter skal gå i spidsen for folkets åndelige udvikling, vil lytte så meget til klangen i disse folkets minder og det ægte guld, som deri gjemmes, at de retleder folket i fædrenes spor og med de forskellige grundtanker som ledestjærner, da bliver vi styrede i det rette spor, da bevarer vi vor folkeejendommelighed og vort sprog ubeskaaret, og da skal Danmark længe leve".¹³⁴

På trods af Tang Kristensens engagement som redaktør og agitator for bevarelsen af folkeminderne, så dalede medlemstallet dog stødt gennem de næste fem år, således at der i 1889 kun var 95 medlemmer tilbage, hvilket ledte til at styrelsen, herunder Feilberg valgte at opløse Dansk Folkemindesamfund, og dermed Tang Kristensens arbejde som redaktør på *Skattegraveren*, en handling som han aldrig tilgav. Til trods for opløsningen af Dansk Folkemindesamfund i 1889, så vedblev Tang Kristensen, at "[...] være den ubestridte Leder af den danske Folkemindeindsamling [...]"¹³⁵, men da Olrik oprettede Dansk Folkemindesamling i 1904 og Foreningen Danmarks Folkeminder i 1908 overtog Olrik positionen som lederen af folkemindeindsamlingen i Danmark.¹³⁶

Samme år som Dansk Folkemindesamfund og medlemsbladet *Skattegraveren* blev nedlagt udkom Feilbergs *Dansk Bondeliv*, 1889 hvilket fik Tang Kristensen til at udgive *Gamle Folks Fortællinger om det jyske Almueliv I-VI*, med en bevidst beslutning om netop *jysk almueliv*, og ikke *dansk almueliv*, trods det, at der fandtes indsamlede folkeminder fra andre steder end Jylland i udgivelsen. Dette har med al sandsynlighed været et bevidst valg fra Tang Kristensen for ikke at påvirke Feilbergs udgivelse. Værkerne minder indholdsmæssigt om hinanden, men hvor Feilbergs *Dansk Bondeliv* forsøger at give en sammenhængende beskrivelse af det gamle almueliv, så tilstræbte Tang Kristensen, at fremlægge de enkelte vidnesbyrd om den gamle almuekultur hver for sig.¹³⁷ Begge udgivelser blev beskrevet som værende "[...] meget værdifulde,

¹³⁴ Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, S. 18.

¹³⁵ Ellekilde, "Højskolebladet", s. 529.

¹³⁶ Ellekilde, s. 529.

¹³⁷ Ellekilde, s. 531.

grundlæggende videnskabelige arbejder [...]”¹³⁸.

Tolv år tidligere, i 1877, skrev Tang Kristensen til Grundtvig om Feilbergs metode:

”Jeg samler intet fra fremmede hænder, men skriver blot op, hvad jeg selv hører. Han [Feilberg] har efter min opfattelse ikke det fine øre til at opfange lydovergangene og har lidt vanskeligt ved at betegne tonefald osv., men han har jo en levende interesse og vist et godt kendskab til beslægtede sprog.”¹³⁹

Tang Kristensens *Det jyske almueliv* og delvist *Danske sagn* er blevet set som reaktioner på Feilbergs *Dansk bondeliv, som det i vore Oldeforældres Tid førtes navnlig i Vestjylland*, to bind hhv. 1889 og 1899.¹⁴⁰ Feilbergs værk er mere en folkelivsskildring, og ikke forskning, men tidens antikvariske mål og metode afspejles i forordet, hvor Feilberg påpegede, at der bag de folkelige fester således kan øjnes ”[...]en ældgammel hedensk Underbygning; den ligger nu overalt som en sammenfalden Ruin [...] Meget er saare vanskeligt at tyde, andet vilde først klart kunne oplyses ved en Række Henvisninger til udlandets Forskninger.”¹⁴¹ Målet var at afdække de ældre lag og påviser oprindelsen, metoden var den kompilatoriske.¹⁴²

Periodens svage fagafgrænsninger ses i Feilbergs virke. Han indtog en central rolle i folkloristikken, men samtidig anerkendes han ligeledes som en af pionererne af etnologi og folkelivsforskning. I samtiden sås tre hovedtendenser; skabelsen af en særlig dansk kulturhistorisk tradition, beskrivelser af folkelivet i lokalsamfund eller større regionale områder og oprettelsen af folkemuseer. Både Feilberg og Tang Kristensen er begge i nyere tid blevet kaldt for folkelivsforskere,¹⁴³ men hvor Feilberg akademisk passede mere tidstypisk ind i samtiden, hvor, man som Grundtvig, fik tilsendt materiale som

¹³⁸ Ellekilde, s. 531.

¹³⁹ Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 175.

¹⁴⁰ Christiansen, s. 173.

¹⁴¹ H.F. Feilberg, *Dansk bondeliv, som det i vore Oldeforældres Tid førtes navnlig i Vestjylland*, Samlet udgave, 1952, Forord til 1. oplag af 1. del, 1889.

¹⁴² Stoklund, ”Europæisk etnologi”, s. 94.

¹⁴³ Stoklund, s. 87, Feilberg. Og Palle Ove Christiansen, *Kulturhistorie som opposition: træk af forskellige fagtraditioner* (København: Samleren, 2000), s. 66, Tang Kristensen.

man derefter behandlede i sit studerekammer, uden nødvendigvis at have været en del af kildens optegnelse, så var Tang Kristensens arbejdsmetode tættere på det man i dag ville kalde for videnskabeligt feltarbejde.¹⁴⁴

Axel Olrik (1864-1917)

Tidligere i mit uddannelsesforløb beskæftigede jeg mig med Olrik og hans rolle i folkemindevidenskabens formative periode. På baggrund af Olricks forelæsninger om folkemindeforskningens teori og metode, der posthumt blev udgivet af hans elev, Hans Ellekilde i 1921: *Nogle grundsætninger for sagnforskning*, en udgivelse som Piø tillagde samme gennemslagskraft som Kristian Erslevs *Grundsætninger for historisk kildekritik*.¹⁴⁵ Her forklarede jeg, hvorledes at en overvejende del af sagn ifl. Olrik er folkeminder, der er levn fra en ubestemmelig fortid inden for de ikke-boglig-dannede lag i samfundet. Sagnforskningens hovedopgave var for Olrik at forstå sagnet som en del af menneskeligt åndsliv, mens sagnforskningens bi-opgaver var at udnytte sagnet som en vidnesbyrd om ydre forhold, såsom samfundsbygning, gudsyndelse og politiske begivenheder.¹⁴⁶ Hermed var der sket en udvidelse af sagnets anvendelse fra Grundtvigs periode. Denne udvikling diskuteres og afspejles i brevvekslingen mellem Olrik og Tang Kristensen, og bliver nærmere belyst senere i specialeafhandlingen.

Olricks muligvis største bidrag til folkløren var skabelsen af *loven om de episke love*, 1908, hvori han synkronisk søgte at identificere sagns formelle karakteristiske egenskaber.¹⁴⁷ Netop den synkroniske metodetilgang adskilte Olrik fra flertallet af tidens forskere, der arbejdede diakronisk. De episke love var det eneste Olrik selv nåede at

¹⁴⁴ En nærmere uddybelse af Tang Kristensen og hans feltarbejde findes senere i specialeafhandlingen.

¹⁴⁵ Piø, *Folkeminder og traditionsforskning*, 1971, Forord.

¹⁴⁶ Axel Olrik og Hans Ellekilde, "Nogle Grundsætninger for Sagnforskning", *Dansk Folkemindesamling* 23 (1921): s. 1. (§1).

¹⁴⁷ Alan Dundes, *International Folkloristics: Classic Contributions by the Founders of Folklore* (Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 1999), kap. 11. Ebog.

publicere inden Ellekilde posthumt udgav og samlede Olriks resterende arbejde i *Nogle Grundsætninger for Sagnforskning*.¹⁴⁸

Olrik var en central skikkelse i udbredelsen af folkloren inden for den akademiske verden. Her rakte hans kontaktflade vidt og bredt, og han kan ses som den praktiske organisator, der søgte både den nationale og internationale folklores bedste ve og vel via formidling til høj og lav. Samtidig var han den lim, der bandt de videnskabelige folklorister sammen gennem tidsskrifter og foreninger. I perioden 1904-1911 udførte Olrik et omfattende organisatorisk arbejde, og var i gang med at opbygge et solidt folkloristisk akademiske fundament, men da Olrik døde som 52-årig i 1917 gik folkemindevidenskaben som institution og akademisk fag ind i en art overvintringsperiode, da Olriks ekstraordinære professorat blev inddraget, og ikke arvtager blev fundet. Denne periode varede fra 1917 til 1961, hvor der ikke blev oprettet rene folkloristiske stillinger på Københavns Universitet.¹⁴⁹

Dansk Folkemindesamling blev i 1904 grundlagt af Olrik sammen med sognepræst og folkemindesamler H. F. Feilberg, samt overbibliotekar på Det Kongelige Bibliotek H. O. Lange. Her blev Grundtvigs kvart og andre dokumenter overført til. Ydermere testamenterede Feilberg sit bibliotek og Tang Kristensen sin enorme materialesamling af folkeminder fra hans mange indsamlingsture. Herved blev Dansk Folkemindesamling et centralt arkiv for utrykte danske folkemindeoptegnelser.¹⁵⁰ Samme år blev Danske Studier oprettet af Olrik og filolog Marius Kristensen, og indtog i en årrække rollen som det vigtigste danske forum for folkevidenskaben. Danske Studier er stadig aktivt.

Samme år, 1904, stiftede Olrik selskabet Nordiske Folkemindeforskere, der i 1907 blev udvidet til et internationalt folkloristforbund med forkortelsen FF.¹⁵¹ Dette dækkede over *Fédération des Folkloristes*, *Folkloristischer Forscherbund* m.fl. I 1910

¹⁴⁸ Holbek, "Folkemindevidenskab", s. 68.

¹⁴⁹ Holbek, s. 69.

¹⁵⁰ Holbek, s. 69.

¹⁵¹ Holbek, s. 69.

begyndte FF at udgive via FF Communications, hvori de første artikler bl.a. omhandlede Grundtvigs eventyr registrant og Dansk Folkemindesamling.¹⁵²

Olrik mødte et problem som ikke eksisterede i Grundtvigs samtid. Den landlige almuekultur, hvorfra man hidtil havde plukket de oldtidsminder man fandt, var nu ved at svinde bort under fremkomsten af den begyndende industrialisering og opdyrkningen af heden. *"I de meget afsides liggende Egne skulde man tro, der endnu kunne være noget, men Befolkningen der er ogsaa moderniseret, og i Hedeegnene gaar Udviklingen Raskere for sig end i de gamle Kulturegne."*¹⁵³ Grundtvigs samtid var ved at blive til fortid, og de der sad inde med folkeminderne ligeså. Derfor kom man i den paradoksale forskningsmæssige situation, at man i slutningen af 1800-tallet langt fra vidste nok om traditionsstoffets vilkår indenfor almuekulturen som man gjorde på Grundtvigs tid. Man havde billedligt plukket oldtidsminderne ud og ladet resten ligge til glemslen. Det blev et problem for Olrik, da han indså at Tang Kristensen og de andre folkemindeindsamlere ikke kunne overkomme det enorme indsamlingsarbejde, der skulle redde andre vidnesbyrd fra glemslens flod.¹⁵⁴

Mindreværdsfølelse over for akademikere

Overfor akademikere led Tang Kristensen af en mindreværdsfølelse hele sit voksne liv. I et brev adresseret til Ellekilde skrev Tang Kristensen, at *"Sagen var den, at han [Feilberg] havde studeret, og at han i grunden saa ned paa alle ikke-studerende d.v.s. ulærde Mennesker, og alle saadanne sølle Mennesker egentlig kun var Smaafolk, naar de da ikke kunde tjene til hans Formaal. Men for resten er det den samme Tankegang man idelig træffer endnu omkring hos alle studerende Personer, de hører nemlig til Overklassen."*¹⁵⁵ Alligevel indførte han en kort slutbemærkning i *Minder og Oplevelser*, III, tre år efter sit brev til Ellekilde, at *"Mit Forhold til og Samarbejde med H. F. Feilberg og Axel Olrik havde altid været godt og*

¹⁵² Holbek, s. 70.

¹⁵³ Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, s. 165. Brev til Olrik d. 19. april 1906.

¹⁵⁴ Piø, *Folkeminder og traditionsforskning*, 1966, s. 16-17.

¹⁵⁵ Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, s. 15. Brev til Ellekilde 7. november 1921.

blev ved at være det."¹⁵⁶ Til trods for dette, så følte Tang Kristensen igennem sit indsamlingsliv sig mere beslægtede med sine informanter, omend han i lokalsamfundets hierarki befandt sig højere oppe på den sociale skala qua sit virke som degn og sin plads i menighedsrådet. Tang Kristensens indsamlingsture bragte ham ofte til de småhuse, hvor der fandtes fnat, lus og loppe, men samtidig bragte de ham også til København og dens bedre borgerskab.¹⁵⁷ Tang Kristensen har givet måtte indtage en art midterposition, hvori han skulle bevare en kontakt 'nedad' til sine meddelere, og en kontakt 'opad' til de lærde akademikere. Denne sociale forskel følte Tang Kristensen særlig under sit første besøg hos Grundtvig, hvor:

*"[...] han [lod] mig tage Plads bag ved sit Skrivebord og satte sig saa for ved dette med Benene oppe paa Bordet, saa jeg kunde sidde og se paa hans Fodsaaler. Der var over hans Væsen en fornem Nedladdenhed, der aldeles ikke huede mig. [...] Men han var sin Faders Søn, og Tiden den Gang begunstigede i høj Grad Indsamlingerne. Det var Aanden fra 48, der fostrede Lyst til at samle ind, det var i Folkevækkelsen Tid. Nu er det anderledes, og nu kunde S.Gr. ikke havde gjort stort. Tiden var med ham, og hans Principper var fode nok. Det lærte jeg for Resten snart at indse. Men unge Mennesker er jo ikke selvstændige nok, og det var jeg den Gang ikke."*¹⁵⁸

Selvreflekterende var Tang Kristensen i sit brev til Ellekilde over den tydelige sociale forskel mellem ham og Grundtvig. Men netop sin barndom og deraf denne slægtsskabsfølelse til sine meddelere blev ligeledes påpeget i en artikel i Danske Studier, hvor også Tang Kristensens personlighed og drivkraft til indsamlingen af folkeminderne blev omtalt:

"[...] Tang Kristensen [...] er udgået fra samme jordbund som hans kilder og har tilbragt det aller meste af sit liv imellem dem. Han har derfor ikke på sine mange og lange rejser rundt i hele Jylland følt sig generet af deres vaner, han har kunnet leve deres daglige liv med, spise deres ikke altid lige renlige mad og dele seng med manden, mens konen lå på gulvet, når han da ikke måtte

¹⁵⁶ Evald Tang Kristensen, *Minder og Oplevelser*, 1. udg., bd. 3 (Viborg: Forfatterens Forlag, 1925), s. 509-510.

¹⁵⁷ Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, s. 15.

¹⁵⁸ Kofod, s. 102. Brev til Ellekilde d. 2. januar 1914.

tage til takke med en bænk og et bord til at støtte armene på. Han har haft den fysik, der kunde, og den begejstring der vilde overvinde alle vanskeligheder.”¹⁵⁹

Det står tydeligt, at Tang Kristensen placerede sig socialt anderledes i forhold til de lærde akademikere, der havde svære ved at sætte sig ind i meddelerens livssituation, og kun fokuserede på det færdige produkt, – det nedskrevne folkeminde. Men for at få dette folkeminde nedskrevet, måtte Tang Kristensen ofte lade mange handlinger stå til, *”For øvrigt er det er grændseløst Svineri, Smaafolkene lever i heroppe på Heden. Forleden vilde en Kone byde mig noget at spise og skar da nogle Meldmader af til mig, men hendes Søn, en lille snottet Knægt paa en tre Aar med sorte Hænder og Ansigt, greb det ene Stykke efter det andet. Hun snappede dem da fra ham og sagde ”Nej hold, bitte Pæjer, det skal den fremmede Mand have”. Man er jo nødt til at lade som ingen Ting, for ellers vakte man Mistænksomheden og fik intet ud af disse Folk.”¹⁶⁰*

Akademikerne og Tang Kristensen har givet haft forskellige bevæggrunde til indsamlingen, og de beskrev også Tang Kristensen som en der ikke så på folkeminderne som folkloristen gjorde:

”Tang Kristensen har ikke set på eventyrene som folkloristen, der ser stof for sin videnskab i deres enkelte motiver og studerer fortids tro og tænkemåde i de mindste „lævn”. Han har elsket disse gamle ting for deres egen skyld, som kunstværker, der bar bud fra en kultur, der var ved at trænges bort, men som fortjente at leve.”¹⁶¹

Artiklen kom på et tidspunkt hvor Tang Kristensen havde udmeldt sit litterære- og indsamlingsarbejde som afsluttet til Olrik, og samtidig var det rene antikvariske syn på folkeminderne ved at nærme sig sin slutning. Overstående citat, hvor end romantisk det er i sin opbygning, illustrerer det meget vel samtidens forståelse for Tang Kristensen, herunder også den fejltolkning af ham, at han var et levn fra Grundtvigs nationalromantiske periode. Som de fleste andre forskere, så udviklede og udbyggede Tang

¹⁵⁹ Georg Christensen, “Kultur og Folkeminder - Evald Tang Kristensens Eventyrsamling”, i *Danske studier*, bd. 1908 (København: Det Schuboeske Forlag, 1908), s. 54.

¹⁶⁰ Tang Kristensen, *Minder og Oplevelser*, 1924, 2: s. 162-163.

¹⁶¹ Christensen, “Kultur og Folkeminder - Evald Tang Kristensens Eventyrsamling”, s. 54.

Kristensen sit syn på folkeminderne, der i starten af sit virke, ganske rigtigt, ville placere sig i den stærkt national-romantiske tidssyn, til samtidig at have et fokus på ophavssituationen og dens kontekst. Han var dermed på mange måde med i udviklingen af den nye og bredere kulturforståelse for folkeminderne, - og deres ophav.

6.3 EVALD TANG KRISTENSENS FELTARBEJDE

Indeværende afsnit søger at udbygge forståelsen for Evald Tang Kristensen og hans feltorienterede kulturforskning gennem en analyse af tidens fagområde, folkemindernes ophav og den vekselvirkning der opstod mellem Tang Kristensen og Olrik.

Tidens fagområde

Tang Kristensen befandt sig i det kulturvidenskabelige fagområde. Dette havde dog i perioden endnu ikke fået en egentlig faglig afgrænsning, men fagområdet kan alligevel anvendes til at "[...]indikere et karakteristisk felt af faglige initiativer befolket af både videnskabeligt uddannede og mere eller mindre selvlærte mennesker."¹⁶² De personer, der befandt sig i dette tidlige kulturvidenskabelige fagområde i sidste halvdel af 1800-tallet, befandt sig primært i fagområder, som den tidlige filologi og litteraturhistoriens emnemæssige rummelighed, historiefaget, der med sin faglige opstramning søgte mod en øget videnskabeliggørelse af sit emneområde samt en rummeligere kulturvidenskab.¹⁶³

I 1800-tallet forekom to overordnede videnskabelige tilgange til folkloristikken. I første halvdel af 1800-tallet var den poetiske, filologiske opfattelse med paralleller i den nordiske arkæologi dominerende, mens den historisk-etnografiske tilgang i slutningen af 1800-tallet fik en større vægt.¹⁶⁴ Det poetiske udtrykte sig tydeligst blandt de mennesker, der talte om stoffet som '*folkedigtning*', som fx Grundtvig og den yngre Tang Kristensen. Herunder blev folkloren koncentreret til særligt at bestå af viser, eventyr og

¹⁶² Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 10.

¹⁶³ Christiansen, s. 10.

¹⁶⁴ Christiansen, s. 81.

delvis sagn, mens de udelod folkesprog, kulturelle institutioner og livet i bred betydning, hvilket senere modtog stor interesse.¹⁶⁵ Den historisk-etnografiske opfattelse tiltvang sig større opmærksomhed i slutningen af århundredet, hvilket ses i området for genstandsorienteret folkekultur. Dette ses i etableringen af Nordiska Museet i Stockholm i 1873, Dansk Folkemuseum i 1885 og Frilandsmuseet¹⁶⁶ fra 1897, "[...] *hvor udstillingernes visuelle fortid stod i tydelig modsætning til det omgivende moderne samfunds materielle udtryk*".¹⁶⁷ Både den poetiske og etnografiske opfattelse havde rod i et fortidsperspektiv, hvor gamle og ikke længere forståelige fænomener udgjorde en kvalitet i sig selv. I den filologiske folkløse holdt denne opfattelse stort set frem til tiden omkring 1. verdenskrig. Enkelte forskere fastholdt dog denne tanke helt frem til 1950'eren, bl.a. Ellekilde, der var elev af Olriks traditionstro folkløse.¹⁶⁸

Ligesom den nationalromantiske kongstanke i folkløse udsprang fra Herders tanke om folkeånden, hvis udtryk kom gennem det enkelte folks kulturelle frembringelser, gjorde denne tanke sig også gældende i etnografien, der i samtiden ikke adskilte sig synderligt fra folkløse. I starten var det folkedigtningen – eventyr, sagn og ordsprog, som levede 'i folkemunde' man indsamlede, senere kom de materielle kulturfrembringelser ind i søgelyset. I etnologiens tidlige periode gik bestræbelserne mere på indsamling end egentlig forskning. Det var så at sige skatte, der skulle bjærges mens tid var.¹⁶⁹ En tanke der minder meget om Grundtvig og Tang Kristensens arbejde, og viser tidens svage fagafgræsning.

Da Tang Kristensen begyndte at indsamle folkeminder, var det ligeledes starten på det moderne feltarbejde i Danmark. – selvom dette i tiden var ubekendt. Senere tider har retrospektivt fokuseret på resultatet og ikke ophavssituationen, hvormed

¹⁶⁵ Christiansen, s. 82.

¹⁶⁶ Folke- og Frilandsmuseets sammenslutning i 1920 stod Axel Olriks bror, historiker Jørgen Olrik for. (Var ligeledes medlem og stifter af *Foreningen Danmarks Folkeminder*, hvori han ligeledes udgav artikler.).

¹⁶⁷ Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 81.

¹⁶⁸ Christiansen, s. 71.

¹⁶⁹ Stoklund, "Europæisk etnologi", s. 87.

beretningen skete. Fokus har altså lagt på resultatet, det færdige folkeminde nedskrevet på papir, og ikke på helheden hvormed folkeminde blev indsamlet i.

Med starten af det moderne feltarbejde i 1800-tallet fik flere kulturdiscipliner et nyt indblik i virkelighedens verden. Det altafgørende i det videnskabelige feltarbejde, er at indsamling og forskning ikke adskilles. Indsamleren skal selv kende de faglige spørgsmål, hvormed det indsamlede stof forventes at kunne svare på. Et andet kendskab til de åndelige kulturer man studerede, blev åbenbaret, hvilket resulterede i en mere mangfoldig og præcis viden end tidligere indsamlinger havde frembragt. Hermed fik enkelte folklorister, dialektologer, folkelivsforskere og etnografer et anderledes kendskab til den åndelige kultur, hos de mennesker de studerede.¹⁷⁰ Til trods for disse nye indsigter, formåede de akademiske miljøer ofte ikke at problematisere hidtidig praksis, og integrere de nye metoder i deres virke. Derfor fik mange tidlige feltforskere ingen direkte efterfølgere, hvormed deres metodiske indsigter blev glemt. Denne skæbne ramte også Tang Kristensen og hans nyskabende indsamling af immateriel folkekultur.¹⁷¹

Arbejdsmetoden kom Tang Kristensen selv ind på i et brev til Olrik d. 8. januar 1907, hvor Tang Kristensen spurgte til Olriks elev, "*Hvordan gaar det med Gr. Nielsen? Vil han med ud for at skrive nogle Melodier op? Det er i Reglen saa morsomt at sidde hjemme og kukkelure og saa lade andre gjøre Arbejdet. Men som sagt, det lader dog til, der er nogle yngre Personer, der kan samle sig sammen.*"¹⁷² Meget direkte kom Tang Kristensen ind på Olriks arbejdsmetode, en ellers tidstypisk metode, en form for lænestolsantropologi bl.a. kendt fra skotske James George Frazer og hans værk *The Golden Bough: a study of magic and religion*, 1890. Tang Kristensen bedrog sine indsamlingsture alene "*Da ellers ingen andre i min Tid har mældt sig til den Tjeneste, naar da undtages H. Grüner-Nielsen[...]*"¹⁷³. Olriks

¹⁷⁰ Christiansen, "I hytterne - Folkemindesamleren Evald Tang Kristensens moderne feltarbejde 1870-1890", s. 101.

¹⁷¹ Christiansen, s. 101.

¹⁷² Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, s. 84.

¹⁷³ Tang Kristensen, *Minder og Oplevelser*, 1928, 4: s. 439.

elev, Hakon Grüner-Nielsen (1881-1953), var en af de få, der vandrede og indsamlede med Tang Kristensen, herunder også den australsk fødte komponist Percy Grainger (1882-1961), der lærte dansk for Tang Kristensens skyld. Grainger besøgte Tang Kristensen i hans alderdom i årene 1922, 1923, 1925 og 1927. Grainger var med til at indsamle folkeminder på grammofon, og udgav også enkelte af Tang Kristensens indsamlede melodier.¹⁷⁴

Tidens tanker hos de store internationale antropologer og kulturforskere, som E. B. Tylor (1832-1917), James George Frazer (1854-1941), Émile Durkheim (1858-1917) og Sigmund Freud (1856-1939) adskilte sig ikke meget fra tidens folkemindeforskning i Danmark. De tribale religioner sås som en tidsmaskine, hvor man kunne se, hvordan 'vi' engang var. Ingen af disse forskere lavede reelt feltarbejde, og alle var kendetegnet af en generel fremskridtstro, hvor det samfund de levede i, var endemålet, hvor man havde lagt det primitive bag sig. Denne forståelsesramme ses også hos Olrik og Ellekilde, der i *Nordens Gudeverden*, 1926-51, søgte at dokumentere deres tese: at nutidens folketro og mytologi i sine grundtræk var nedarvet fra de ældste tider, og at den lavere mytologi stod på en ældre og mere oprindelig standpunkt end den højere mytologi.¹⁷⁵ Olrik skelnede, som tidens internationale forskere, mellem den højere og lavere mytologi. Den højere mytologi ansås for primært at henvise til middelalderens beretninger om Odin og Thor, som de blev fremlagt i Snorres eddaer. Den lavere mytologi refererede til fx mindre hverdagsguder, alfer og vetter.¹⁷⁶

For både Olrik og Grundtvig var folkeminder lig med oldtidsminder, og Olrik søgte at finde oldtidens åndsliv igennem folkeminderne.¹⁷⁷

Folkemindernes ophav

Ikke alle havde samme held til at få meddeleren til at tale som Tang Kristensen. Før Tang Kristensen, rejste Just Mathias Thiele (1795-1874) på fods gennem store dele af

¹⁷⁴ Rockwell, *Evald Tang Kristensen*, XV.

¹⁷⁵ Piø, *Folkeminder og traditionsforskning*, 1966, s. 16.

¹⁷⁶ Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 72.

¹⁷⁷ Piø, *Folkeminder og traditionsforskning*, 1966, s. 16.

Sydsjælland men oplevede, at det kunne være svært af få nogle til at meddele ham folkeminder. Almuen kunne være stærkt mistroiske for udefrakommende.

"Såsnart jeg begyndte at udspørge dem, bleve de mistænkelige og troede, at jeg ville udspionere deres tro, og af denne grund lærte jeg snart aldrig at tage ind til præsterne. Jeg slog mig helst til ro, især i dårligt vejr, hos de fattigste bønder, gjorde børnene foræringer af billeder eller af små bøger, jeg havde med [...]".¹⁷⁸

Efter at være blevet fortrolig med bønderne ved at give eksempler på, hvad andre bønder havde fortalt ham i andre byer, begyndte de ofte livligt at fortælle. *"Således gik alt godt indtil jeg tog min blyant for at skrive, hvad de havde fortalt – så var det oftets forbi med deres fortællinger."*¹⁷⁹ Thiele kom fra en fra et andet samfundslag end bønderne, og dette har givet været udslagsgivende i deres uvilje til at fortælle folkeminderne. Anderledes befandt det sig med Tang Kristensen. Socialt befandt Tang Kristensens sig ikke i samme gruppe som sine meddelere, men grundet sin opvækst blandt denne grupper, havde han evnen til at sætte sig ind i deres situation og tankesæt.

*"Maalet skal man være nogenlunde fortrolig med, ellers kan det ikke nytte at komme der, og man skal kjende noget til Folkets Levevis, Tankesæt osv., for at man ikke skal støde for meget an, men kan sætte sig hurtigt ind i Livsytringerne paa stedet [...]. Ved at gjøre deres Interresser, Sæd og Skik i en vis Grad til sine egne opnaar man noget Udbytte, ellers ikke."*¹⁸⁰

Dette var for Tang Kristensen af central betydning for indsamlingen, og ikke mindst kvaliteten af folkeminderne, for på denne måde fik man almuen til at viderebringe den immaterielle kulturarv til skrift. Selvom Tang Kristensen havde nemmere ved at forene sig med den fattige almues liv og tankesæt, så mødte han alligevel også problematikken i at få folk til at tale. I sit andet brev til Grundtvig, skrev han:

"Det er for øvrigt ikke saa nem en Sag at faa Folk til at synge eller fortælle for sig. – Paa et Spørgsmaal derom svare de altid, at de ingen gamle Viser kunne eller ogsaa, at de rent have glemt

¹⁷⁸ Iørn Piø, "Folketro", i *Dagligtiv i Danmark i det nittende og tyvende århundrede.*, red. Axel Steensberg, bd. 1 (Kbh.: Nyt Nordisk Forlag, 1963), s. 171.

¹⁷⁹ Piø, s. 171.

¹⁸⁰ Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, s. 117. Fra Jyske Folkeminder 6, s. 389.

dem. Jeg maa altid selv begynde at synge, hvad jeg tror de kunne have hørt, og saa faar man dem umærkelig paa Gled."¹⁸¹

Året efter advarede Grundtvig Tang Kristensen mod at benytte allerede optegnede viser, for at få meddeleren til at huske andre folkeminder. Tanken bag dette var, at Grundtvig frygtede en form for forurening af kilden ved, at Tang Kristensen lagede "[...] dem ordene i munden, som de så siger ja til. På den måde får man et aldeles værdiløst produkt."¹⁸² Dette forsikrede Tang Kristensen hurtigt Grundtvig, at "Jeg beder Deres Højvelbaarenhed være fuldkommen overbevist om, at jeg aldrig lægger nogen Ordene i Munden. Netop dette har jeg altid været bange for, da jeg har kunnet se den Fare, der er ved det [...]. Altsaa maa De ikke nære nogen Tvivl om, at alt hvad jeg har vist Dem er ægte levende Folkeminder, Dermed mener jeg saadanne, som jeg har modtaget uden i forvejen at meddele"¹⁸³ Tidligt viste Tang Kristensen en stor metodisk forståelse for arbejdet med meddelere, og allerede i sit barndomsliv i Brandstrup fornemmede en ung Tang Kristensen lysten til at observere andre. "Jeg havde vel ikke stort Samkvem med Befolkningen der i min Barndom, men jeg havde jo Øjne at se med og brugte dem da ogsaa. De Indtryk, jeg da fik, har været mig til overordenlig stor Nytte i mit senere Liv, fordi det var en gammeldags og af den nyere Kultur uberørt Befolkning, jeg her traf paa og kom til at leve iblandt."¹⁸⁴ I begyndelsen af Tang Kristensens indsamlingsperiode bar hans arbejde præg af den romantiske kongstanke, at folkeminderne siden guldalderen var sunket længere og længere ned i de sociale lag, således at de på denne måde havde overvintret hos den fattige almue, mens folkeminderne i de højre sociale lag var sværere at finde.¹⁸⁵ I et af de første breve til Grundtvig skrev Tang Kristensen, at "Jeg må ud i Hytterne at skrive op. [...] For det er et Særkende, at næsten alle de, der kunne noget er Smaafolk, Indsiddere og Fattiglemmer".¹⁸⁶ 29 år senere formulerede han, at "Den Ejendommelighed kan jeg ellers ikke nok understrege, at

¹⁸¹ Kofod, s. 114. Brev til Grundtvig d. 12. marts 1869.

¹⁸² Kofod, s. 91. Brev fra Grundtvig d. 8. december 1870.

¹⁸³ Kofod, s. 91. Brev til Grundtvig d. 15. december 1870.

¹⁸⁴ Tang Kristensen, *Minder og Oplevelser*, 1923, 1: s. 108.

¹⁸⁵ Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, s. 11.

¹⁸⁶ Kofod, s. 3.

*Grundtviggaardmandsklassen ikke i min Tid i nogen synderlig Grad har været Indehaver af vore Folkeminder. Jeg har kun truffet meget faa af vore Gaardmænd og Gaardkoner, der kunne fortælle noget af nogen væsentlig Betydning, og aldrig en eneste, der var en rigtig dygtig Fortæller; derimod har jeg truffet flere gode og paalidelige Kilder blandt de "toilsomme eksistenser".*¹⁸⁷

Dette kan muligvis skyldes, at 'Gaardmænd og Gaardkoner' ikke havde tiden og råd til at bruge en hel arbejdsdag sammen med Tang Kristensen, hvorimod underklassen; daglejere, inderster, tyende, fattige, arbejdsløse, og ældre landalmue, der havde besvær ved at finde hyre, ofte modtog en mindre betaling for deres fortællinger og gæstfrihed fra Tang Kristensen. Dette var da også én af de største udgifter på Tang Kristensens rejser, "Jeg plejer jo altid at give enhver Fortæller eller Sanger noget for hans Ulejlighed, og det han ikke alene glad ved, men gjør Regning paa".¹⁸⁸ I samme udgivelse skrev Tang Kristensen da også om én af sine meddelere, at "dersom han ikke kunde fortjene en god Dagsløn med hans Fortællinger, saa vilde han ikke fortælle noget for mig [...]"¹⁸⁹. Den romantiske kongstanke der eksisterede hos eliten og de akademiske lærde, var ikke altid tilsvarende den virkelighed hvori Tang Kristensen indsamlede sine folkeminder. Størstedelen af Tang Kristensens meddelere befandt sig nær eller under sultegrænsen, hvilket han da også selv kommenterede på. "[...] Men de svarer kun altid for Pengenes skyld, ikke for deres Kjærligheds Skyld til Minderne."¹⁹⁰ Igennem hele sit forfatterskab blev Tang Kristensen løbende mere bevist over korrelationen mellem meddelerens levevilkår og indholdet af de ting, de meddelte ham.¹⁹¹

Tiggere, handelsmænd og soldater har bidraget med mange særdeles gode optegnelser, da det for disse ofte var en handelsvare hvormed man kunne sikre sig læ for natten og et måltid mad. "Hvor mangen god Melmad¹⁹² har en saadan Person ikke erhvervet sig ved at bruge sin Mund, og hvor mangen Gang har han ikke erhvervet sig Natteleje

¹⁸⁷ Kofod, s. 3-4.

¹⁸⁸ Kofod, s.11.

¹⁸⁹ Kofod, s.11.

¹⁹⁰ Kofod, s.11.

¹⁹¹ Kofod, s. 11.

¹⁹² Dialekt for at/én spise eller mellemmad.

ved at sidde en Vinteraften og fortælle Husets Folk Historie og synge Viser.]”¹⁹³ På denne måde har folkeminderne fungeret som et bierhverv for denne sociale klasse, og deraf været identitetsgivende i relation til samfundsmønsteret. Under sine indsamlingsture dannede der sig et mønster for hvem der meddelte hvad for Tang Kristensen. *”Mændene har i det hele været mine bedste Kilder med Hensyn til Æventyr, og Kvinderne med Hensyn til Viser. Disse sidste fortæller sjælden rigtig godt og kan ikke godt finde sig til Rette med at faa deres Meddelelser optegnede.”*¹⁹⁴ Fordelingen af eventyr og viser kan forklares med kønnenes dagligdagsfunktioner. Kvinderne skulle være tilbageholdende og kom ikke de steder, hvor en god historie kunne være på sin plads. Tang Kristensen bemærker kun en enkelt kvinde, der istemte fortællingen: *”Mærkeligt nok fik jeg ingen Kvinder til at fortælle. Kun hos Lavst Sommer stemmede Karen lidt med. Det saa ud til, som Kvinderne havde en følelse af, at det ikke passede sig for dem at fortælle noget for saadan en fremmed Mand.”*¹⁹⁵ I relation til hinanden og børnene har de haft brug for at fortælle, da folkeminder ofte havde en underlæggende tone af dannelse, og det har givet været nemmere at tilpasse viserne til arbejdslivet indendørs, særligt med stillesiddende arbejde har man kunne arbejde og synge samtidig.

Tang Kristensen var af den overbevisning, at *”Beskæftigelser uden Døre har aldrig kunnet bidrage noget væsentligt til Sansen for Gjenfortælling og Forplantelse af vore Folkeminder. Milebrændingen i Skovegnene og Potteindustrien i mange forskellige Egne egnede sig ikke videre til Sammenkomst imellem flere, enhver skulde her passe sin Dont afsondret fra andre og passe den nøjagtig, og dette kunde ikke ske, naar man ikke var paa Pladsen, hvor den udøvedes”*.¹⁹⁶ En del af Tang Kristensens meddelere var kvinder og den bedste tid på året for indsamlingen af folkeminder var i den kolde tid. Vinterens arbejdsopgaver på gården var ofte vævning, spinding og kartning.¹⁹⁷ Alle disse arbejdsopgaver kunne

¹⁹³ Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, s. 13.

¹⁹⁴ Kofod, s. 13.

¹⁹⁵ Tang Kristensen, *Minder og Oplevelser*, 1925, 3: s. 160.

¹⁹⁶ Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, s.12.

¹⁹⁷ Kofod, s. 8.

udføres i *e bindstouw*¹⁹⁸, et af de centrale steder for folkemindernes eksistensgrundlag og dens videreførelse til de næste generationer. Efter Napoleons krigende var der en landbrugskrise i Europa, og Danmarks handel blev ikke gjort bedre af hendes underlegne afgrøder. Derfor opstod der flere bierhverv hvor bønder samlede sig i strikkestuer, eller som de blev kendt gennem St. St. Blichers novelle *E Bindstouw* fra 1842. Disse Bindstouw'er blev et samlingspunkt for både mænd og kvinder i alle aldre, der samlede sig og delte lyset og varmen i de kolde vintermåneder, hvor de producerede uldne produkter, der senere kunne sælges, alt i mens de fortalte historier og sang gamle sange. Strikkestuerne blev derfor en vigtig komponent i bevarelsen af folkeminder i Danmark.¹⁹⁹ Tang Kristensen kritiserede dog *Steen Steensen Blichers Liv og Gerning* fra 1882, at Blichers jyske ikke var helt præcist, og at *E Bindstouw* var fyldt med fejl, og ikke måtte tages som en kilde til almuens livssyn.²⁰⁰ Udover den romantiske overvintrings tanke, foreslog Tang Kristensen selv senere i sit forfatterskab, at grunden til denne opbevaring af folkeminder, var oplevelsen eller drømmen om, at det kunne gå én selv lige så godt, som helten i eventyrenes- og visernes verden. "*Man kan ikke let i vore Dage forestille sig, hvilken Oplevelse disse gamle Historier kunde have, og hvordan de kunde bidrage til at udvide Livssynet hos disse Mennesker, der tit levede under de trangeste Kaar og i de usleste Hytter, hvor alt ellers var for snævert og fattigt og trangt. Der var noget opløftende i under slige Livsforhold at fortælle om Prinsesser og Riddere og om, hvordan en fattig Bondeknold til sidst blev Konge i Arabien eller et Land, der laa saa eventyrligt som muligt. Det gav Higen efter ogsaa at naa frem; og naaede man efter et langt Livs Kampe dog ikke ret vidt eller maaske slet ikke ud af Stedet, saa glædede man sig dog ved i sin Alderdom at tilbagekalde i sin Erindring de lyse Barndoms minder og de store Barnedrømme.*"²⁰¹

Vekselvirkningen mellem Olrik og Tang Kristensen

Da brevvekslingen mellem Olrik og Tang Kristensen startede efter Grundtvigs død i

¹⁹⁸ Bindstouw er jysk for bindestue, og betyder strikkestue.

¹⁹⁹ Rockwell, *Evald Tang Kristensen*, XIX.

²⁰⁰ Rockwell, XXI.

²⁰¹ Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, s. 12.

1883, var Olrik på dette tidspunkt 19 år og Tang Kristensen 40 år. Hvor Grundtvig tidligere havde indtaget rollen som læremesteren, der var præget og drevet af nationalromantikens idealer, indtog Olrik en rolle som en form for kollega, ganske vist med en anden baggrund end Tang Kristensen. Olrik var præget af nogle af de bredere kulturhistoriske strømninger, herunder også Kr. Erslevs historiske kildekritik, hvilket øgede Olriks fokus for sammenhængen hvormed folkeminderne blev indsamlet. Hvor Grundtvigs hovedfokus var at få indsamlet så mange folkeminder som overhovedet muligt, mens tiden endnu var, så var Olrik en central samlingsperson for det nordiske forskningsmiljø, samt for udbredelsen af folkloristikken som et videnskabeligt fag.

Tang Kristensen befandt sig i sfæren af dette miljø, da han var skattegraveren, der gravede disse glemte folkeskatte frem til overfladen efter tusinders års dvale. Disse to akademikers ideologiske forskelle afspejlede sig på hver sin måde i Tang Kristensens udvikling som folkemindeindsamler. Dette spores i Tang Kristensens forfatterskab, hvor en rød tråd af holdninger og synspunkter udvikles i korrespondancen med sine akademiske mentorer og kollegaer, Grundtvig og Olrik.²⁰²

Kofod var den første der hentydede, at Olrik havde en dybere rolle i Tang Kristensens virke end tidligere antaget. Via brevvekslingen bliver det tydeligt at se, at der har været en jævn udveksling af viden mellem de to skribenter. Igennem mit arbejde med specialet er det dog blevet tydeligt, at Olrik havde en endnu større rolle i Tang Kristensens virke, herunder også det metodiske.

"Det er i slutningen af 1800-tallet, at forløberne til det feltarbejde, vi kender i dag, tog form, og det er her, rejseruterne og aktiviteterne for alvor begyndte at tage en anden retning. Nu begyndte selve beskrivelsen af befolkningsgrupperne at være det væsentlige, [...]".²⁰³ Dette ses tydeligt når man ser nærmere på brevvekslingen mellem Olrik og Tang Kristensen. I den første tid efter Grundtvigs bortgang i 1883 var der langt mellem deres brevveksling, men gradvist blev intervallet øget. To år efter deres første kontakt opfordrede Olrik

²⁰² Kofod, II.

²⁰³ Kirsten Hastrup, Cecilie Rubow, og Tine Tjørnhøj-Thomsen, *Kulturanalyse: kort fortalt* (Frederiksberg: Samfundslitteratur, 2011), s. 29.

Tang Kristensen til at lave en samlet fremstilling af gammel tro, mens han samtidig gjorde opmærksom på at mange var utilfredse med Skattegraveren. Udgivelsesstilen i *Skattegraveren* I-XII bar præg af en usystematisk udgivelse af folkemindestoffet. Emnerne kom i vilkårlig orden, men i 1890 udgav Tang Kristensen *Efterslæt til Skattegraveren* indeholdende et hårdt tiltrængt sagsregister til førnævnte udgivelser.

Olrik tilhørte samme universitetsmiljø som Kristian Erslev, og tidligt var Olrik inde over kildekritikken. Det fremgår af et brev til Tang Kristensen, hvor Olrik bedte om at få hvert enkelt blad forsynet med "1) stedet i rejseoptegnelserne, 2) fortællerens navn, 3) om det er udskrevet (og når), 4) om det er trykt."²⁰⁴ Dermed søgte han en metodisk forbedring af Tang Kristensens indsamling af folkeminder. Tang Kristensen var dog ikke ubekendt med Kristian Erslev. Han havde selv besøgt ham i 1890, to år før *Grundsætninger for historisk kildekritik* udkom.²⁰⁵

Olriks påvirkning var i det store hele anderledes end Grundtvig, og hans grundsyn på folkeminderne var da også anderledes. Tang Kristensens grundsyn til folkloristikken og folkeminderne mindede allerede fra starten om Grundtvigs. "*Hvad optegnelsesmåde og gengivelse angår, da er jeg fuldkommen tilfreds med som De har gjort det.*"²⁰⁶ Olrik kom til at virke som en formidler af de nye kulturhistoriske-inspirerede tanker, der i samtiden blomstrede på Københavns Universitet. Olrik søgte at få Tang Kristensen til udvikle sig fra sin ellers fastlåste position som '*blot Samler og Meddeler*', som han gav udtryk om til Grundtvig i 1880,

*"Hvad der ligger inde i mit Hjærte, faar saa sjælden Lov til at slippe ud, og jeg kunde undertiden ønske at have Tid og Lejlighed til at skrive noget ud af mig selv. Men det er og vil aldrig være andet end forbigaaende Ønsker og Længsler, da min Hovedopgave er blot at være Samler og Meddeler"*²⁰⁷

Olrik var i brevene altid høflig i tonen til Tang Kristensen, og hans ønske om Tang

²⁰⁴ Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, s. 106. Brev fra Olrik d. 15. juni 1900.

²⁰⁵ Kofod, s. 25.

²⁰⁶ Kofod, s. 93. Brev fra Grundtvig d. 20. januar 1873.

²⁰⁷ Kofod, s. 99. Brev til Grundtvig d. 8. februar 1880. Understreget i kilden.

Kristensens faglige udvikling var lig de nye faglige tendenser i tiden. Han opfordrede bl.a. Tang Kristensen til at skrive om fortællerne og deres livsvilkår.

*"Deres løfte om at skildre æventyrfortællerne kan De da ikke gå fra. Men jeg vilde jo rigtignok gerne også se noget mere om visesangerne [...] husk på, at i den næste menneskealder er der ingen, der kan gøre det, og i denne er der ikke andre end Dem, der kan gøre det godt. Ordningen af folkeminderne bliver vi alligevel ikke færdige med i vor levetid, så en del af det arbejde skal vore eftermænd alligevel gøre."*²⁰⁸

Tanken om også at skildre meddelerens liv og vilkår, var måske ikke ny for Tang Kristensen, der ganske langsomt ændrede sit interessefelt fra kun at have fokus på folkeminderne til ligeledes at have et fokus på miljøet hvori folkeminderne blev indsamlet. Dette langsomme ændring havde Olrik en betydelig rolle i.

I 2011 udkom Palle Ove Christiansens *De Forsvundne. Hedens sidste fortællere* der i en mikrohistorisk formidlingsstil, lader læseren gå i de samme fodspor som Tang Kristensen gik dem i efteråret 1873. Bogen blev en stor salgssucces, og en del af denne succes kan tilskrives de fotografier af Tang Kristensens vise- og eventyrfortællere. Ideen til fotografierne kan ikke alene tilskrives Tang Kristensen, for Olrik havde en stor indflydelse, der i breve pressede på for at få de mange vise- og eventyrfortællere fotograferet. I påsken 1894 udarbejdede Olrik et brev til Tang Kristensen, der dog aldrig blev sendt. I brevet skrev Olrik, at:

*"Jeg har lånt et fotografiapparat at øve mig med og skal tage det med, når jeg kommer. Jeg vilde gerne en gang (dvs. til sommer) en tur ud med Dem, helst til de ældste og bedste egne (Hammerum h.) og så have det med, men jeg mener også, vi må se at få en kunstner, der både kan fotografere og tegne, til at gøre en tur ud med Dem til andre egne."*²⁰⁹

Tanken om en systematisk fotografering er nært beslægtede med Olriks ønske om Tang Kristensens udarbejdelse af meddelerens miljø og vilkår. I sommeren 1894 skrev Olrik:

"[...] Og så husker De, at jeg også beder for en fuldstændigere og udførligere samling

²⁰⁸ Kofod, s. 105. Brev fra Olrik d. 27. marts 1890.

²⁰⁹ Kofod og Koudal, *12 X Tang*, s. 14.

*beskrivelser af Deres visesangere og fortællere. Jeg mener, at eftertiden kræver dette af Dem som tillæg og fuldstændiggørelse af deres indsamling, og som det arbejde ingen senere vil kunne gøre."*²¹⁰

Fotografiet var dog ikke en ny ting for Tang Kristensen, der tidligere i 1887 havde haft en fotograf fra Skive med, for at fotografere forskellige genstande. To år senere havde han ligeledes kunstneren Viggo Jastrau med, hvor tanken var, at der skulle illustrere en hel udgivelse, men det blev kun til to billeder af hans meddelere.²¹¹

Projektet med affotograferingen blev gennemført i 1895, hvor Olrik og Tang Kristensen sammen med en professionel fotograf fra Skive tog billeder af de ældre meddelere. Olrik præsenterede det vellykkede resultat for Det Kongelige Nordiske Oldskriftsselskab i København, hvor det var et strejf af noget eksotisk.²¹²

Håbet om, at Tang Kristensen skulle udgive en mere fyldestgørende udgivelse blev ved med at eksistere for Olrik, og i julen 1894 skrev han:

*"[...] Vil de ikke bruge lidt af deres stille tid til at lade fortiden træde frem for Deres blik til samlet fremstilling af Deres gerning og indvævet deri også folkedigtningens liv i de sidste menneskealdre."*²¹³

Emnerne til et sådant skriv havde Olrik ligeledes tænkt på:

*"Deres barndom, Deres forhold til folkelivet og naturen, Deres allerførste indsamlinger, sangerne i Gjellerup; deres begyndte samlinger af andre folkeminder, især om æventyr og æventyrfortællere, ja stof og emner har De jo mere end nok af."*²¹⁴

At Tang Kristensen lyttede til Olriks råd, ses tydeligt ved at sammenligne overstående citat med indholdet i *Minder og Oplevelser* bind 1.²¹⁵ Faktisk står Olriks ønskede emner nærmest ordret i indholdsfortegnelsen, der indeholdte afsnit om Tang Kristensens slægt, sine barndomsår, naturen og folket i Brandstrup, - alle de emner som

²¹⁰ Kofod og Koudal, s. 14-15. Brev fra Olrik 19. juni 1894.

²¹¹ Kofod og Koudal, s. 14.

²¹² Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 132.

²¹³ Kofod og Koudal, *12 X Tang*, s. 15. Brev fra Olrik d. 26. december 1894.

²¹⁴ Kofod og Koudal, s. 15. Brev fra Olrik d. 26. december 1894.

²¹⁵ Tang Kristensen, *Minder og Oplevelser*, 1923, 1: s. 304. Indhold.

Olrik havde efterspurgt 29 år tidligere.

Tendensen i de mange breve mellem Tang Kristensen og Olrik bærer præg af, at Olrik, groft sagt, bedte om metodiske ændringer, der retrospektivt essentielt var metodiske forbedringer i Tang Kristensens arbejde med folkeminderne. Herudover bedte han om forskellige skriftlige udgivelser, hvori de ønskede fokusområder, der fundamentalt var folkemindernes kontekst, blev uddybet i brevvekslingen. Uden vekselvirkningen mellem Olrik og Tang Kristensen, ville Tang Kristensen ikke have produceret hvad han gjorde. Olrik var med til at stille rammekravene til Tang Kristensens indsamlingsmetode, som dermed indsamlede folkeminderne med en anelig bedre faglighed, end han i forvejen allerede besad. Den ene var organisator, den anden var pragmatikeren, der søgte at indsamle så mange folkeminder som muligt inden de forsvandt i glemslen.

Evald Tang Kristensens indsamlingsteknik og feltarbejde

Feilberg, Grundtvig og andre af tidens folklorister, brugte alle en kompilatorisk arbejdsmetode, hvilket var helt normalt i tiden. Efter moderne forhold giver det en noget springende og overfladisk fremstilling, der metodisk tillod, at man overså store egnsnæssige variationer, og dermed fastslog fx skikke og fester ud fra en mere velhavende social klasse af bønder. Tendensen i tidens værker fik derfor homogeniseret mange af de forhold, den søgte at undersøge.²¹⁶ Tang Kristensens tilgang adskilte sig, og han bevægede sig nærmest modsat af tidens metodiske tendens, hvor hans arbejdsfokus var på almuens kulturelle diversitet, deres sociale hierarkisering og deres levevilkår. Temaer der i samtiden sjældent blev belyst.

Tang Kristensen var ligeledes en af de første folklorister til at nedskrive de mindre høviske dagligdags ord som fise, skid og røv. Han argumenterede med at de var en del af almuens konkrete tale, og at der ikke nødvendigvis blev ment ondt med ordene. Han udelod kun gudsbespottende bandeord og de mest seksuelle fraser.²¹⁷

²¹⁶ Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 176-177.

²¹⁷ Christiansen, s. 130.

I udviklingen af tidens mange nye universitetsfag med kulturanalytiske interesser, blev feltarbejdet med tiden en integreret del af undersøgelsesformerne. Idealet for dem alle var og er at komme tæt på mennesker, tæt på deres praksis, deres sprog og deres tanker og forestillinger om verden.²¹⁸ Tang Kristensen var forud for den tidlige etnografi, der etablerede feltarbejdet som en etnologisk metode,²¹⁹ og i 1883 og 1891 formulerede og publicerede Tang Kristensen nogle råd for etnografisk arbejde i sine efterskrifter. De byggede på hans egne erfaringer som folklorist. Flere af punkterne er stadige didaktiske i dag:

- Det er nødvendigt at være en trænet fodgænger og have en hurtig pen.
- Det er af betydning aldrig at stille sig fint an over for informanter.
- Man skal være tålmodig i omgang med andre og kunne tåle at blive ledt på vildspor gang på gang.
- Det er vigtigt ikke at presse informanten til at fortælle på kommando, og man får mest ud af folk, som man selv er villig til at gå op ad i flere dage.
- Det er nødvendigt at vinde folks tillid og lære deres interesser, tankesæt og levevis at kende.
- Det er væsentligt at kunne leve uden fordringer til livets bekvemmelighed og spise, hvad der bliver budt, samt kunne modtage folks simple gaver, hvis de vil forære én noget.
- Det er af betydning aldrig at være bekendt med forskellige dialekter og besidde nogen musikalitet.
- Selvom det er ubehageligt, må man ikke være bange for at få utøj eller fnat (i omgang med folk og ved at ligge i meget snavsede senge).²²⁰

Til trods for rådernes åbenlyshed, så var flere af overstående punkter med til skabe det senere grundlæggende fundament for feltarbejde. Folkeminderne krævede en

²¹⁸ Hastrup, Rubow, og Tjørnhøj-Thomsen, *Kulturanalyse*, s. 26.

²¹⁹ Lars Kaijser, red., *Etnologiskt fältarbete* (Lund: Studentlitteratur, 1999), s. 11.

²²⁰ Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 131. Fra Jyske Folkeminder, 6, 1883, s. 388. samt Jyske folkeminder, II, 1891, s. 320.

særlig indsamlingsteknik, og Grundtvig foreslog, at man skrev et eventyr ned efter erindringen, eller på stedet optegnede en skitse, for så derefter at genbesøger meddeleren en uge efter for at kontrollere og supplere, ved at få samme eventyr fortalt igen. Denne metode var ikke optimal, og Tang Kristensen fandt at folkeminderne skulle nedfældes på papir første gang de blev hørt. Til dette kom Tang Kristensens måske største aktiv ind i billedet, - hans optegnelsesteknik. Han nedskrev folkeminderne som de blev fortalt, hvilket også inkluderede, at de blev nedskrevne i deres jyske dialekt. *“Sometimes the accessibility issue is exacerbated by the fact that the materials are reported (as they should be!) in dialect. This is the case with one of the greatest folklore collectors ever, E. Tang Kristensen (1843-1929). In his home area of Jutland in Denmark, he collected abundant examples of virtually every genre of folklore. He provided informant data, including pictures, and without modern recording technology he managed through a self-devised system of shorthand to take down texts verbatim.”*²²¹ Tang Kristensen var fuldt bevidst omkring sin nedskrivningsmetode, og vigtigheden deraf: *“Hvad jeg selv har nedskrevet, og det er jo dog det meste af værket, har jeg skrevet bestemt, som det er blevet mig fortalt, endog med fastholdelse af en del provinsielle udtryk og ordbøjninger. Man kan altså være overbevist om disse opskrifteres ægthed, for så vidt man overhovedet kan gjøre sådant overfor slige sager. Jeg har aldrig selv lagt noget til og har aldrig givet mig af med at pynte på det, jeg hørte. En sanddru og pålidelig overførelse er altså dette værks særlige fortrin, om man overhovedet vil finde, at det har noget.”*²²²

Tang Kristensen søgte folkeminderne igennem hans meddelere. Han benyttede sine informanternes netværk til at udbygge sit eget netværk af meddelere. På denne måde fik Tang Kristensen et imponerede netværk af mellem 6000 og 7000 meddelere.²²³ Dette gjorde dog Tang Kristensen upopulær ved tidens vækkelsesbevægelser, der gerne så folkeminderne glemt. Han forholdte sig dog forholdsvis passiv i sin ageren til tidens to

²²¹ Dundes, *International Folkloristics*, Kap. 8. Ebog.

²²² Evald Tang Kristensen, *Danske Sagn, som de har lydt i folkemunde*, bd. 1 (Århus: Århus Folkeblads Bogtrykkeri, 1892), Fortale.

²²³ Rockwell, *Evald Tang Kristensen*, XVII.

store vækkelser, – Grundtvigianerne og Indre Mission. Dette afholdt ham dog ikke for at komme med enkelte skarpe linjer herom, særlig Indre Mission fandt han ildeset. "[...] derfor tør jeg med sandhed sige, at ingen Fremtoning i vor Tid har gjort Folkeminderne saa megen Skade som den indre Mission, [...] Intet har gjort saa stor Skade paa jysk Folkeejendommelighed og Nationalitetsfølelse som netop denne Aandsretning, og derfor ser jeg meget skjævt til den, idet den fraraner mig mine Kilder, endevender og ødelægger eller forkludrer, hvad jeg anser for vort Folks helligste Eje som Folk betragtet, tramper med Jærnhæl paa, hvad der burde fredes og fremelskes."²²⁴

Igennem brevvekslingen med bl.a. Olrik, er det tydeligt at se, at Tang Kristensen var konservativ i forhold til sine allerede, etablerede synspunkter. Dette var også tilfældet da han sammen med Grüner-Nielsen i 1907 indsamlede folkeminder på fonograf, mange år før båndoptageren var almindelig. Tang Kristensen krævede en del overbevisning, men endte med at acceptere indsamlingsturen. I sin umiddelbare dom over fonografen skrev Tang Kristensen til Olrik, at: "*Det er jo ikke noget godt Resultat [...] Det er i det hele en væmmelig Indretning, og den kan i det hele aldrig gjengive Sangen hverken rigtig eller ordentlig.*"²²⁵ Mange af meddelerne var ikke bekendte med fonografen, og flere følte sig usikre, da de skulle synge til den. Dermed hentydede Tang Kristensen i citatet til, at det blev et unaturligt miljø for sangeren, og dermed modarbejdede man de råd om at indsamle, som Tang Kristensen havde udgivet år før.

Tang Kristensens første folkeminde *En jøde gik til Hellesland* blev indsamlet hos Maren Pedersdatter Joster (f. 1778) den 28. december 1867.²²⁶ "*Jeg gik da derover og tog Papir med for at skrive op, hvad jeg hørte. Maren laa i Sengen, men hun var meget snaksom og villig, og jeg skrev nu op alt, hvad hun kunde mindes.*"²²⁷ Kofod skriver med rette, "[...] at alle

²²⁴ Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, s. 20.

²²⁵ Kofod og Koudal, *12 X Tang*, s. 84. Brev til Olrik d. 7. juni 1907.

²²⁶ Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 53.

²²⁷ Tang Kristensen, *Minder og Oplevelser*, 1924, 2: s. 41.

fortællingerne og alle viserne er gået igennem filteret "Evald Tang Kristensen" [...].²²⁸ Under feltarbejdet skete bl.a. en selektiv udvælgelse af det stof, som netop Tang Kristensen fandt interessant. "Som Følge af, at jeg allerede havde et ikke ringe Kjendskab til vore Folkeviser, kunde jeg meget godt skjønne, hvad der var godt, og hvad der var mindre godt, men jeg satte mig jo for at skrive ogsaa de Viser, der havde lidt mindre Betydning, da de ogsaa kunde hjælpe til at give et Billede af, hvad saadant et gammelt Menneske sad inde med."²²⁹ Det er ligeledes centralt at huske på, at *Minder og Oplevelser* udkom i slutningen af hans liv, mens citatet omhandler hans allerførste færd som folkemindeindsamler. Derfor kan der spores flere af de metodiske diskurser, som han har haft i bl.a. brevvekslingerne med Grundtvig og Olrik. Den tidlige filologiske tanke, hvor nogle folkeminder var mere værd end andre, betydningen af at samle *alle* folkeminder mens tid var, samt den senere folkloristikks ønske om at give et helhedsbillede af almuen.

Rockwell anså Tang Kristensen for at være en folklorist i gåsetegn, da hun mente, at Tang Kristensen mere burde forstås som en etnograf, en 'proto-sociolog', end blot en simpel folklorist.²³⁰ Ifølge historiker Jens Chr. Manniche så Rockwell Tang Kristensen som et læreeksempel på den klassiske 'europæiske etnograf': en indsamler af enorme masser af data om sin egen kultur, og *inde fra* denne, til brug for dens egne medlemmer.²³¹ En opfattelse Tang Kristensen selv besad, da hans indsamlingsarbejde tildeles, var en bestræbelse på at bevare væsentlige elementer i almuens forståelsesverden for eftertiden. "Han var mindre interesseret i, om de historier, han optegnede, var korrekte. Derimod var det, de afspejlede omverdenen, langt vigtigere. Det var altså spørgsmålet om mentaliteten, bevidstheden i det gamle bondesamfund og ikke mindst i de nedre lag af dette, der i grunden var genstand for hans opmærksomhed."²³² Denne bevidsthed resulterede, som før nævnt, i et enormt materiale af immateriel kulturarv der blev konserveret til eftertiden.

²²⁸ Kofod, *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*, s. 14.

²²⁹ Tang Kristensen, *Minder og Oplevelser*, 1924, 2: s. 41.

²³⁰ Rockwell, *Evald Tang Kristensen*, XIV.

²³¹ "Manniche, Joan Rockwell: *Evald Tang Kristensen*.", s. 332.

²³² "Manniche, Joan Rockwell: *Evald Tang Kristensen*.", s. 332.

6.4 TIDEN EFTER EVALD TANG KRISTENSEN

Efter Tang Kristensens død, skrev Ellekilde en mindeartikel, hvori han både hyldede, men også påpegede Tang Kristensens mangler. "*Det viser sig, at Tang Kristensen, der havde aabenbaret større Ævner til direkte personlig Indsamling af Folkets Digtning, Tro og Skik end nogen anden dansk Mand før ham, ikke giver sin Lærer og Forgænger Svend Grundtvig meget efter i Ævnen til indirekte Indsamling af Folkets Minder.*".²³³ Citatet er interessant på flere niveauer, og belyser et centralt punkt i Tang Kristensens liv. Evnen til personligt og direkte at indsamle 'folkets digtning, tro og skikke' fandtes ikke en større mand, men samtidig belyser han vel nok Tang Kristensens største faglige mangel, – hans manglende evne til at gøre sine egne iagttagelser og genfortælle dem i malende beskrivelser. "*Jeg vilde saaledes gjerne have kunnet naa saa vidt, at jeg kunde have givet en Fremstilling af Almuelivet, som det har formet sig for vore Fædre, og noget mere alsidigt, end H. F. Feilbergs Bøger om Almuelivet har tegnet det. Men jeg har ikke kunnet naa saa vidt. At samle Stoffet har været min Hovedopgave, og det har taget al min Kraft. Selvstændig Bearbejdelse af Stoffet kunde jeg vel have givet, men naaede ikke saa vidt. Dertil kræves ogsaa nu megen Tid og meget Kjendskab til vort Folkeliv, som det har artet sig i ældre tid.*".²³⁴ Tang Kristensen var selv bevidst omkring hans manglende selvstændige fremstilling, men samtidig udtrykte han også et håb, om at hans materiale senere kunne benyttes til forskning. "*[...] men det er saa mit Haab, at der kan komme en Tid, da det kan komme til Nytte og blive Gjenstand for Undersøgelse og særlig til Nytte for den sammenligende Videnskab.*".²³⁵

Som tidligere nævnt, så opstod der i forbindelse med bortgangen af Olrik i 1917 en form for akademisk overvintringsperiode, hvor folkemindevidenskab på Københavns Universitet gik ind i en dvale, hvorfor der forekom en periode uden væsentlige nyskabende metodiske bidrag til folklørikken.

²³³ Ellekilde, "Højskolebladet", s. 528.

²³⁴ Tang Kristensen, *Minder og Oplevelser*, 1928, 4: s. 437.

²³⁵ Tang Kristensen, 4: s. 437.

Folkemindeprojekterne i sig selv var et nationalt og kulturelt træk i tiden. Folkloristikken i Tang Kristensens samtid og helt op til 1960'eren, havde fokus på at rekonstruere *det gamle bondesamfund* og efterspore de forskellige kulturelle træks oprindelse og udbredelse. Først fra 1970'eren begyndte forskere at tænke i mere sammensatte kulturprocesser, bl.a. igennem en antropologisk rammeforståelse.²³⁶ Piø skrev i anden udgaven af *Folkeminder og traditionsforskning*, 1971, at "*mine vanskeligheder ved at redegøre for faget folkemindevidenskab skyldes, at jeg mener, at dette fag som videnskab betragtet simpelthen er udtænkt for småt og for snævert [...]*".²³⁷ Efter overvintringsperioden havde folkloristikken som et rent institutionaliseret universitetsfag et kort virke på tredive år, 1967-1998. Først igennem Institut for Folkemindevidenskab, der senere blev omdøbt til Institut for Folkloristik i 1987, hvilket det hed frem til dens ophør i 1998.²³⁸ Folkemindernes forbliven som en biting uden afgørende selvstændig betydning, skyldtes ifølge folkloristen Bengt Holbek at, der modsat det finske værk Kalevala, ikke var nogen kamp og noget modsætningsforhold som de danske folkeminder skulle forholde sig til.²³⁹

7 KONKLUSION

Der eksisterer ingen tvivl om, at Tang Kristensen indsamlede en frygtindgydende mængde af folkeminder, men dette alene er ikke det imponerede i hans eftermæle. Det er karakteren og kvaliteten af hans materiale, der adskilte Tang Kristensen fra hans samtid. Særligt hans feltarbejde var af en karakter, der forundrede selv Grundtvig. Han fandt mere og langt sjældnere stof end andre af tidens indsamlere. Disse originale bidrag udsprang af Tang Kristensens talent og ihærdighed, hvormed han organiserede sit feltarbejde med permanente ophold blandt meddelerne, hvilket i samtiden var en nyskabelse, der senere blev en standard for hvordan, folkloristikken, antropologien og

²³⁶ Christiansen, *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*, s. 275.

²³⁷ Piø, *Folkeminder og traditionsforskning*, 1971, s. 28.

²³⁸ Michèle Simonsen, "Danish Folkloristics: between Philology and Ethnology", *Estudis de Literatura Oral Popular/Studies in Oral Folk Literature*, nr. 3 (2014): s. 108.

²³⁹ Honko, *Folklore och nationsbyggande i Norden*, s. 294.

andre fag, der søgte at udvinde kulturel viden igennem feltarbejde. Tang Kristensen var en pioner i indsamlingen af folkeminderne og deres kontekst, der i samtiden havde en meget høj etnografisk faglighed og gav eftertiden et samfundshistorisk indblik i almuens dagligdag, i slutningen af 1800-tallet. Den høje faglighed kan bl.a. andet tilskrives hans evne til at fange den immaterielle kulturarv på papir imens den blev ham fortalt.

I sine udgivelser tilsluttede Tang Kristensen sig ikke periodens kompilatoriske arbejdsmetode, som flertallet af samtidens folklorister benyttede sig af, men adskilte sig ved at udgive kulturelt værdifulde folkeminder indsamlet med en høj faglig standard.

Tang Kristensens faglige udvikling bundede i høj grad på den vidensdeling, der skete i hans brevveksling mellem Grundtvig og Olrik. Særlig sidstnævnte havde en langt større rolle end tidligere antaget i udviklingen af Tang Kristensens syn på folkeminder. I over 60 år var Tang Kristensen mere eller mindre aktiv i arbejdet med folkeminderne, og i begyndelsen tilsluttede han sig idealet om, at folkemindet i sin egen ret var af stor værdi. Dette antikvariske syn udviklede Tang Kristensen langsomt til en arbejdsmetode, hvor han som én af de første øgede fokus på folkemindets etnografi – uden at bryde helt med det romantiske antikvariske syn.

Tang Kristensen repræsenterede et nybrud for måde hvorpå man indsamlede folkeminder, men samtidens rigide forskningsmiljø formåede ikke at se kritisk på deres hidtidige metodik. Dette kombineret med folkloristikkens lange overvintring periode efter Olriks død, betød at Tang Kristensens metodiske nyskabelser i mange år blev glemt.

På mange måder var det Olrik, der opstillede nye forskningsmæssige rammekrav, som Tang Kristensen langsomt inkorporerede i sin indsamling af folkeminder. Af samtidens og eftertidens folklorister blev Tang Kristensen hovedsagelig karakteriseret som en folkemindeindsamler, en rolle som Tang Kristensen flere gange selv påtog. I samtiden var samlerbegrebet defineret kvantitativt, og deri var han uomtvisteligt den største. I sin søgen efter folkeminder indså Tang Kristensen vigtigheden af en form for tovejskommunikation med meddeleren. Man kunne ikke uddrive folkeminderne uden

at tilpasse sig det miljø hvori de befandt sig. Når han var blevet fortrolig med sine meddelere, så brugte han selvsamme miljø til at søge nye folkeminder, dermed kunne han aktivt planlægge sine indsamlingsture og tilpasse ruten undervejs, og derved sikre det største udbyttet af samtidens nationale guld. For selvom Tang Kristensen bidrog med mange metodiske forbedringer til feltorienteret kulturforskning, og derved repræsenterede et nybrud, så bør de metodiske forbedringer tilskrives hans rationelle og pragmatiske personlighed, der anså mængden af nedskrevne folkeminder som værende målet, blev det vejen dertil, der adskilte ham fra samtidens andre folklorister.

8 LITTERATURLISTE

- Andersen, Lene. "Hvad er et folkeminde? - Det Kongelige Bibliotek", 30. december 2018. http://www.kb.dk/da/nb/fag/dafos/Temaer/Laesehjoernet/Laesehjoerne-artikler/hvad_er_et_folkeminde/index.html.
- "Askov Højskole". *Wikipedia, den frie encyklopædi*, 10. januar 2019. https://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Askov_H%C3%B8jskole&oldid=9489452.
- Boberg, Inger M. *Folkemindeforskningens Historie i Mellem- og Nordeuropa*. Bd. 2. 3 bd. Danmarks Folkeminder, 60 (II). København, 1952.
- Bregnsbo, Michael. "Fra konglomeratstat til enhedsstat". I *Det danske imperium: storhed og fald*, 148–72. København: Aschehoug, 2004.
- Christensen, Georg. "Kultur og Folkeminder - Evald Tang Kristensens Eventyrsamling". I *Danske studier*, 1908:53–55. København: Det Schubotheske Forlag, 1908.
- Christiansen, Palle Ove. "I hytterne - Folkemindesamleren Evald Tang Kristensens moderne feltarbejde 1870-1890". *Saga och Sed: Kungl. Gustav Adolfs Akademiens Årsbok 2009* (2009): s. 101-132.
- — —. *Kulturhistorie som opposition: træk af forskellige fagtraditioner*. København: Samleren, 2000.
- — —. "Kulturhistoriens genkomst". *Historisk Tidsskrift* 2007, nr. 1 (2007): 207–35.
- — —. *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark: National etnografi og folkløse 1850-1920*. Scientia Danica. Series H, Humanistica, 4. Vol. 1. Copenhagen: Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskab, 2013.
- Dundes, Alan. *International Folkloristics: Classic Contributions by the Founders of Folklore*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 1999. <http://public.eblib.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=1351089>.
- Ellekilde, Hans. "Højskolebladet". *Evald Tang Kristensen 24. Januar 1843 - 8. April 1929* 1929, nr. 17 (1929): 521–34.
- Eriksen, Anne. *Historie, minne og myte*. Oslo: Pax, 1999.
- "Evald Tang Kristensen - Det Kongelige Bibliotek", 19. februar 2018. http://www.kb.dk/da/nb/fag/dafos/kildevaeld/Indsamling/evald_tang_kristensen/index.html.
- Feilberg, H.F. *Dansk bondeliv, som det i vore Oldeforældres Tid førtes navnlig i Vestjylland*. Samlet udgave., 1952.
- Festskrift til Evald Tang Kristensen paa hans halvtredsaarsdag som folkemindesamler den 31. december 1917*. Bd. 17 1917. Danmarks Folkeminder 17. København: Det

- Schønbergske Forlag, 1917.
- Fink, Troels. *Estruptidens politiske historie 1875-1894*. Bd. 2. 2 bd. Odense University studies in history and social sciences. Odense: Odense Universitetsforlag, 1986.
- Gejl, Ib. Anmeldelse af *Folkeminder og traditionsforskning*. 2. forøgede udgave., af Iørn Piø. *Historie/Jyske Samlinger Bind Ny række*, nr. 10 (1972): 1.
- Hastrup, Kirsten, Cecilie Rubow, og Tine Tjørnhøj-Thomsen. *Kulturanalyse: kort fortalt*. Frederiksberg: Samfundslitteratur, 2011.
- Hauch-Fausbøll, Th. *De kgl. danske Ridderordener og Medailler: biografisk Billedgalleri*. København: Dansk Biografisk Billedgalleri, 1929.
- Holbek, Bengt. "Folkemindevidenskab". I *Københavns Universitet: 1479 - 1979; udg. af Københavns Univ. ved 500 års jubilæet*. 11: *Det filosofiske Fakultet: D. 4*, 49–82. 11. København: Gads Forl, 1979.
- — —. "Folklore Research in Denmark: A Danish Point of View". *Journal of the Folklore Institute* 1, nr. 1/2 (1964): 37–44.
- Honko, Lauri, red. *Folklore och nationsbyggande i Norden*. NIF publications, no. 9. Åbo: Nordiska institutet för folkdiktning, 1980.
- Kaijser, Lars, red. *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur, 1999.
- Kofod, Else Marie. *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*. 1. opl. København: Dansk Folkemindesamling, 1984.
- Kofod, Else Marie, og Jens Henrik Koudal, red. *12 X Tang: artikler om den mangesidige Evald Tang Kristensen*. København: Foreningen Danmarks folkeminder, 1993.
- Larsen, Hanne Pico. Anmeldelse af *De forsvundne. Hedens sidste fortællere/Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark*. *National etnografi og folklore i Danmark*, af Palle Ove Christiansen. *Journal of American Folklore; Columbus* 128, nr. 508 (Spring 2015): 226–28.
- Manniche, Jens Christian. Anmeldelse af *Joan Rockwell: Evald Tang Kristensen. A Lifelong adventure in folklore*. (*Aalborg Studies in Folk Culture, No. 5*. Aalborg University Press /*Danish Folklore Society*, 1982). XXXVII + 415 s. 15 (1985), nr. 15 (1985): 331–33.
- Mathiesen, Eske Kaufmann, red. *Tyve breve til folkemindesamleren Evald Tang Kristensen*. Copenhagen: Foreningen Danmarks folkeminder, 1983.
- Nygaard, Holger O. Anmeldelse af *Evald Tang Kristensen: A Lifelong Adventure in Folklore*, af Joan Rockwell. *The Journal of American Folklore* 97, nr. 383 (marts 1984): 74–77.
- Olrik, Axel, og Hans Ellekilde. "Nogle Grundsætninger for Sagnforskning". *Dansk Folkemindesamling* 23 (1921).
- "Palle O. Christiansen | Gyldendal - Den Store Danske". Gyldendal - Den Store Danske, 17. oktober 2018.

- http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Etnologi/Etnografer,_etnologer_og_kulturhistorikere/Palle_O._Christiansen.
- Piø, Iørn. "folkeminder | Gyldendal - Den Store Danske", 26. december 2018. http://denstoredanske.dk/Livsstil,_sport_og_fritid/Folketro_og_folkemindevidenskab/folkeminder.
- — —. *Folkeminder og traditionsforskning*. 1. udg. Dansk historisk Fællesforenings haandbøger. København: København, 1966.
- — —. *Folkeminder og traditionsforskning*. 2. udg. Dansk historisk Fællesforenings haandbøger. København: København, 1971.
- — —. "Folketro". I *Dagligliv i Danmark i det nittende og tyvende århundrede.*, redigeret af Axel Steensberg, Bd. 1. Kbh.: Nyt Nordisk Forlag, 1963.
- — —. "folkloristik | Gyldendal - Den Store Danske", 26. december 2018. http://denstoredanske.dk/Livsstil,_sport_og_fritid/Folketro_og_folkemindevidenskab/folkloristik.
- — —. "Svend Grundtvig og hans folkloristiske arbejdsmetode". I *Danske Studier 1971*, 1971:91–120. København: Akademisk Forlag, 1971.
- Rockwell, Joan. *Evald Tang Kristensen: A Lifelong Adventure in Folklore*. Serie Om Folkekultur. Aalborg: Aalborg University Press, 1982.
- Simonsen, Michèle. "Danish Folkloristics: between Philology and Ethnology". *Estudis de Literatura Oral Popular/Studies in Oral Folk Literature*, nr. 3 (2014): 107–118.
- Stoklund, Bjarne. "Europæisk etnologi". I *Københavns Universitet: 1479 - 1979; udg. af Københavns Univ. ved 500 års jubilæet. 11: Det filosofiske Fakultet: D. 4*, 87–160. 11. København: Gads Forl, 1979.
- Tang Kristensen, Evald. *Danske Sagn, som de har lydt i folkemunde*. Bd. 1. 2 bd. Århus: Århus Folkeblads Bogtrykkeri, 1892.
- — —. *Jydske Folkeminder, især fra Hammerum-Herred*. 1. udg. Kjøbenhavn, 1871.
- — —. *Minder og Oplevelser*. 1. udg. Bd. 1. 4 bd. Viborg: Forfatterens Forlag, 1923.
- — —. *Minder og Oplevelser*. 1. udg. Bd. 2. 4 bd. Viborg: Forfatterens Forlag, 1924.
- — —. *Minder og Oplevelser*. 1. udg. Bd. 3. 4 bd. Viborg: Forfatterens Forlag, 1925.
- — —. *Minder og Oplevelser*. 1. udg. Bd. 4. 4 bd. Viborg: Forfatterens Forlag, 1928.
- Tang Kristensen, Johannes Evald. *Evald Tang Kristensen 1843-1943*. København: Ejnar Munksgaard, 1943.
- Tangherlini, Timothy R. *Danish folktales, legends, and other stories*. New directions in Scandinavian studies. Seattle: University of Washington Press, 2013.
- Thornton, J. S. "In Memoriam: H. F. Feilberg (1831-1921)". *Folklore* Vol 34, nr. 4 (1923):

386-87.

Woel, Cai M. *Evald Tang Kristensen - En Vandrer i Danmark*. 1. udg. København: Woels Forlag, 1929.